गाउँ शिक्षा योजना

सर्केगाड गाउँपालिका, हुम्ला

(२०८३/२०८४–२०९३/२०९४)

प्रकाशक

सर्केगाड गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

सर्केगाड, हुम्ला

पारित मितिः २०८३।०३।२८

हाम्रो भनाइ

शिक्षा मानव विकासको मूल आधार हो । समावेशी, गुणस्तरीय र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो सामाजिक तथा आर्थिक विकासको परिकल्पना गर्न सकिदैन । नेपालको संविधानले शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गर्दै आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन र विकासको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । यही संवैधानिक व्यवस्था तथा स्थानीय आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी हाम्रो गाउँपालिकाले यो गाउँ शिक्षा योजना तर्जुमा गरेको हो ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा शैक्षिक पहुँच विस्तार हुँदै गएको भएतापनि सिकाइ उपलब्धि सुधार, शैक्षिक समानता सुनिश्चितता, शिक्षण सिकाइको गुणस्तर अभिवृद्धि, सूचना प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग, शिक्षकको पेशागत विकास तथा विद्यालय व्यवस्थापनका क्षेत्रमा अझै सुधार आवश्यक देखिन्छ । भौगोलिक अवस्था, सामाजिक, आर्थिक असमानता, लैङ्गिक विभेद तथा अपाङ्गतासँग सम्बन्धित चुनौतीका कारण सबै बालबालिकाले समान स्तरको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर अझै पूर्ण रूपमा सुनिश्चित हुन सकेको छैन ।

यस गाउँ शिक्षा योजनाले स्थानीय आवश्यकता, स्रोत साधन तथा सम्भावनालाई आधार मानी शिक्षा क्षेत्रको समग्र सुधारका लागि स्पष्ट मार्गदर्शन प्रदान गरेको छ । योजना तयार गर्दा विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना, दिगो विकासका लक्ष्यहरूसँग समन्वय कायम गरिएको छ, जसले हाम्रो शिक्षा प्रणालीलाई अझ व्यवस्थित, समावेशी र परिणाममुखी बनाउन सहयोग गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
हाम्रो विश्वास छ । शिक्षा केवल विद्यालयको सीमाभित्र सीमित रहने प्रक्रिया होइन, यो जीवनभरी चलिरहने सिकाइको आधार हो । बालमैत्री, समावेशी, सुरक्षित तथा प्रविधिमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण, शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, अभिभावक तथा समुदायको सक्रिय सहभागिता र उत्तरदायी शासकीय अभ्यास मार्फत शिक्षा क्षेत्रमा दिगो सुधार सम्भव छ ।

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि निर्वाचित जनप्रतिनिधि, शिक्षक, अभिभावक, समुदाय, निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदार सबै पक्षको सक्रिय सहकार्य र साझा प्रतिबद्धता आवश्यक छ । सामूहिक प्रयास र प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत हाम्रो गाउँपालिकालाई सिकाइमैत्री, समावेशी तथा गुणस्तरीय शिक्षाको नमुना स्थानीय तहका रूपमा विकास गर्ने हाम्रो दृढ संकल्प व्यक्त गर्दछौं ।

ठान बहादुर रोकाया
अध्यक्ष

विषय सूची

योजनाको सारांश १

विषय प्रवेश १

शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य २

योजना निर्माण प्रकृया ३

योजनाको दस्तावेजको स्वरुप ४

परिच्छेद – १ परिचय........ ५

१.१ भौगोलिक अवस्थिति........ ५

१.२ राजनीनिक अवस्थf........ ५

१.३ धरातलीय अवस्था........ ५

१.४ प्राकृतिक सम्पदा........ ६

१.५ जनसाङ्ख्यिक संरचना ६

१.६ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था ६

१.७ आर्थिक अवस्था ६

१.८ शैक्षिक अवस्था........ ७

२. सबल पक्षहरु ८

३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरु ९

४. अवसरहरु ११

५. चुनौतीहरु........ ११

परिच्छेद – २ (दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण) १३

२.१ दुरदृष्टी १३

२.२ लक्ष्य........ १३

२.३ उद्देश्य १३

२.४ रणनीतिहरु........ १३

२.६ अपेक्षित उपलब्धी........ १६

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्माण........ १६

परिच्छैद – ३ (विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र) १९

३.१ प्रारम्भिक बालबिकास र शिक्षा १९

३.१.१ परिचय........ १९

३.१.२ वर्तमान अवस्था........ १९

३.१.३ उद्देश्य २०

३.१.४ रणनीतिहरु २१
३.१.५ उपलब्धी, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्माण २१
३.२ आधारभूत शिक्षा २७
३.२.१ परिचय २७
३.२.२ वर्तमान अवस्था २७
३.२.३ उद्देश्य २८
३.२.४ रणनीतिहरु २८
३.२.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य २९
३.३ माध्यमिक शिक्षा ३४
३.३.१ परिचय ३४
३.३.२ वर्तमान अवस्था ३४
३.३.३ उद्देश्य ३५
३.३.४ रणनीतिहरू ३५
३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्प ३६
३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा अनिवार्य सिकाई ४०
३.४.१ परिचय ४०
३.४.२ वर्तमान अवस्था ४०
३.४.३ उद्देश्य ४१
३.४.४ रणनीतिहरु ४१
३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ४२
परिच्छेद – ४ अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु ४४
४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन ४४
४.१.१ परिचय ४४
४.१.२ वर्तमान अवस्था ४४
४.१.३ उद्देश्य ४५
४.१.४ रणनीतिहरु ४५
४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ४६
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास ५१
४.२.१ परिचय ५१
४.२.२ वर्तमान अवस्था ५१
४.२.३ उद्देश्य ५१
४.२.४ रणनीतिहरु ५२
४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ५२

४.३ समता र समावेशीकरण ५६
४.३.१ परिचय ५६
४.३.२ वर्तमान अवस्था ५६
४.३.३ उद्देश्य ५७
४.३.४ रणनीतिहरु ५७
४.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ५७
४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम..६३
४.४.१ परिचय ६३
४.४.२ वर्तमान अवस्था ६३
४.४.३ उद्देश्यहरु ६३
४.४.४ रणनीतिहरु ६४
४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ६४
४.५ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा ६७
४.५.१ परिचय ६७
४.५.२ वर्तमान अवस्था ६७
४.५.३ उद्देश्य ६७
४.५.४ रणनीति ६८
४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ६८
४.६ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा ६७
४.६.१ परिचय ७०
४.६.२ वर्तमान अवस्था ७०
४.६.३ उद्देश्य ७१
४.६.४ रणनीति ७१
४.६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ७१
४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ७३
४.७.१ परिचय ७३
४.७.२ वर्तमान अवस्था ७३
४.७.३ उद्देश्य ७४
४.७.४ रणनीति ७४
४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ७४
परिच्छेद – ५ (विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन) ७६
५.१ संस्थागत क्षमता विकास ७६
५.१.१ परिचय ७६

५.१.२ वर्तमान अवस्था ७७
५.१.३ उद्देश्य ७८
५.१.४ रणनीति ७८
५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ७९
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध ८५
५.२.१ परिचय ८५
५.२.२ वर्तमान अवस्था ८५
५.२.३ उद्देश्य ८६
५.२.४ रणनीति ८६
५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ८६
५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ८८
५.३.१ परिचय ८८
५.३.२ वर्तमान अवस्था ८८
५.३.३ उद्देश्य ८९
५.३.४ रणनीति ८९
५.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ८९
परिच्छेद – ६ (लगानी र स्रोत व्यवस्थापन) ९१
६.१ परिचय ९१
६.२ वर्तमान अवस्था ९१
६.३ उद्देश्य ९२
६.४ रणनीति ९३
६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ९३
परिच्छेद – ७ (कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण) ९५
७.१ परिचय ९५
७.२ वर्तमान अवस्था ९५
७.३ उद्देश्य ९७
७.४ रणनीतिहरु ९७
अनुसूची – १ (प्रारम्भिक बालविकास देखि कक्षा १२ सम्मको वद्यार्थीहरुको विवरण) ९८
अनुसूची – २ (शिक्षक दरबन्दी विवरण) ९८
अनुसूची – ३ (शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलको विवरण) ९८
अनुसूची - ४ (शिक्षा योजना निर्माण सल्लाहकार समितिको विवरण) १००
अनुसूची – ५ (बजेट अनुमान) १०१

योजनाको सारांश

गाउँ शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो । यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकास देखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ । योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धि सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय शासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग, तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माण समावेश छन् ।

योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ । यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, ड्रपआउट न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका, सीमान्तकृत समुदाय) का लागि विशेष कार्यक्रम, तथा औपचारिक/वैकल्पिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणाम सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ । स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ ।

समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो । योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

क) विषय प्रवेश

संविधानतः संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित भएको छ । नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ अनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ । यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो।यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकासदेखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा,

अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्दछ । साथै, यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागितामूलक र समावेशी हुनुपर्दछ । यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ ।

यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरूसहितको स्थानीय शिक्षा योजना मार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माणतर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधारस्तम्भ हो । गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन । संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ । स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीतिबिना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ ।

शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो । देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ । एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ उपलब्धि, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ ।
शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो । शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन । शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी

स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ ।

समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो । बालबालिकाको पहुँचबाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ । शिक्षा योजनाले लैङ्गिक समानता, अपाङ्गता र सामाजिक समावेशीकरण Gender Equality Disability and Social Inclusion (GEDSI) उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ । शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ । साथै जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपत्कालीन अवस्थामै पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजना मार्फत मात्र सम्भव हुन्छ ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीय देखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुका रूपमा कार्य गर्दछ । यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ । त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो ।

ग) योजना निर्माण प्रक्रिया

शिक्षा योजना निर्माण गर्दाका देहाय बमोजिमका सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो :

- नेपालको संविधान
- सोह्रौं आवधिक योजना
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७
- राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच
- अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी ऐन, नियमावली
- विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना

- राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६,
- दिगो विकास लक्ष्य
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८
- स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना
- राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०७८
- राजनीतिक दलको घोषणापत्र
- विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी संघसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

त्यसै गरी योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको थियो ।

बैठकका निर्णयहरु र उपस्थितिहरु अनुसूचीमा समावेश गर्ने ।

क) कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय
ख) योजना निर्माण समितिको गठन
ग) योजना निर्माण कार्यदल गठन
घ) सरोकारवालाहरुको भेलाको उपस्थिति र निर्णय
ङ) प्रथम मस्यौदा तयारी
च) योजनाको अन्तिम रुप
छ) योजनाको मूल्याङ्कन
ज) योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था

ग) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस योजनाको पहिलो परिच्छेदमा स्थानीय तहको पृष्ठभूमि, शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरु चुनौतीहरु र अवसरहरु उल्लेख गरिएको छ। दोस्रो परिच्छेदमा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धिहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद तीनमा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ रहेका छन् । परिच्छेद चारमा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, समता तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा, विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन् ।

परिच्छेद पाँचमा विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका समावेश गरिएको छ। परिच्छेद ६ मा योजनाका लागि लगानी र स्रोत व्यवस्थापन के कसरी गर्ने भन्ने विषय प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद सातमा योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजाहरू र मुख्य मुख्य सूचकहरु उल्लेख गरिएको छ।

परिच्छेद - १
परिचय

१.१ भौगोलिक अवस्थिति

यस सर्केगाड गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति २९°४६'४९" उत्तरी अक्षांश र ८१°५६'५५" पूर्वी देशान्तरमा अवस्थित छ। यस गाउँपालिकाको पूर्वमा चङ्खेली गाउँपालिका र मुगु जिल्लाको सोरु गाउँपालिका उत्तरमा खार्पुनाथ गाउँपालिका, पश्चिममा खार्पुनाथ गाउँपालिका र बाजुरा जिल्लाको हिमाली गाउँपालिका र दक्षिणमा अदानचुली गाउँपालिका र ताँजाकोट गाउँपालिका रहेका छन्। यस पालिकाको केन्द्र सर्केगाड हुम्ला जिल्लाको सदरमुकाम सिमकोटबाट करिव ३४ कोष अर्थात् करिव १०० किलोमिटरको दूरीमा रहेको छ।

१.२ राजनीतिक अवस्थिति

नेपालको संविधान अनुसार कर्णाली प्रदेशको जिल्लाहरु मध्येको एक हुम्ला हो। यस हुम्ला जिल्लामा नाम्खा, सिमकोट, खार्पुनाथ, सर्केगाड, चंखेली, ताँजाकोट र अदानचुली गाउँपालिका रहेका छन्। सोमध्येको एक गाउँपालिका यस सर्केगाड गाउँपालिकामा जैर, रिप, उनापानी, साँया, गोठी, बराई, रोडीकोट र राहदेव गरी ८ वटा वडाहरू रहेका छन्। कूल ३०६.७ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल रहेको यस गाउँपालिका साविकका जैर, सर्केदेउ, साया, बराई, रोडिकोट र गोठी गा.वि.स. वडा नं. १,२,४,५,६,७,८,९ मिलाएर बनाइएको गाउँपालिका हो। साथै यो गाउँपालिकाको प्रशासनिक कार्यालय सर्केगाड गाउँपालिकाको वडा नं. ४ मा रहेको छ।

१.३ धरातलीय अवस्था

यस गाउँपालिकाको भू-बनोट तथा धरातलीय अवस्थालाई हेर्दा पालिकाको चारैतिर १ हजार ९ सय मिटर देखि ६ हजार मिटरसम्मको उचाई भएको भूभाग रहेको पाइन्छ। न्यूनतम तापमान माइनस १७ डिग्री सेल्सियस देखि अधिकतम तापक्रम ३० डिग्री सेल्सियससम्म तापमान रहने भू-भाग सम्म रहेको यस पालिकामा ५ हजार ३ सय ६४ फीट उचाइ भएको उच्च हिमाली क्षेत्र समेत रहेको छ। यस गाउँपालिकामा शीतोष्ण, समशीतोष्ण र उतोष्ण प्रकारको हावापानी पाइन्छ।

२.४ प्राकृतिक सम्पदा

यस गाउँपालिकाको वडा नं. १, २, ३, ४, ५ र ६ हुँदै बग्ने कर्णाली नदीको प्रमुख सहायक नदी पालिकाकै जीवनरेखा (Lifeline) का रूपमा मानिन्छ। यसका अलावा यस पालिकामा राहदेव खोला, घट्टे खोला,

सर्केगाड आदिजस्ता सहायक खोलाहरु रहेका छन् । यस पालिकाको शिरमा वर्षा याममा थुप्रै पानी ताल हुने गरेको भएतापनि बाहै महिना तालको रूपमा रहने वडा नं. ८ को दुधे दह, मुसासाव्लो दह मुख्य मानिन्छ । यसका साथै वडा नं. ६ मा रहेको ल्वारे दह र सिम्दी दह पनि वर्षे तालका रुपमा परिचित रहेका छन् ।

यस पालिकाका थप प्राकृतिक सम्पदाहरूमा वडा नं. १ मा रहेको सानो कैलाश (मेथा), वडा नं. २ मा रहेको सैपाल हिमाल पर्यटनमार्ग तथा जडीबुटी, वडा नं. ३ मा रहेको पान्चौर, खूगाण छहरा, खाँडालेख, वडा नं. ४ मा रहेको द्वारे ढुङ्गा, भ्यूदुला, वडा नं. ५ मा रहेको तल्छरी छहरा, ज्वार्ने ओडार, चैते ओडार, पोख्रीपाटन, वडा नं. ६ बराईमा रहेको सिम्दि दह, वडा नं. ७ मा रहेको सिमालीलेख, वडा नं. ८ मा रहेको दुधे दह, थुमा, सेरी गुफा, भ्युदुला आदि जस्ता रहेका छन् ।

१.५ जनसाङ्ख्यिक संरचना

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार कुल जनसंख्या १०,६८८ रहेको छ। महिला ४९.८२ प्रितशत र पुरुष ५०.१८ प्रतिशत रहेको छ । यहाँ जम्मा घरधुरी संख्या २२०५ छन् भने प्रति परिवार औसत सदस्य संख्या ३.६१ रहेको छ ।

१.६ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

यस गाउँपालिकामा आ-आफ्ना धर्म संस्कृति, रीति रिवाज र जातिगतरुपमा प्राचीन चाडपर्व, मेला, मनाउँदै आएको पाइन्छ । एउटा वस्तीमा विभिन्न जातिहरू बसोबास गरेको समेत पाइन्छ। तसर्थ त्यहाँ फरकफरक चलनहरू पनि देखिन्छ । यहाँ धार्मिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले प्रख्याती भएका केही चाडपर्वहरू भुओ, दशहरा, गौरा पर्व, साउनपुनी जस्ता स्थानीय पर्वहरु र दशैं, तिहार लगायतका राष्ट्रिय चाडपर्वहरु मनाउने गरेको पाईन्छ । यहाँका देवी देवताहरुमा भवानी, मष्टो, सर्की, हिल्सो, कुतिल्सा, कालासिल्ता, गुरा, लवासुर, महादेव, पर्तुराजा आदि देवताको त्रयोदशी देखि पूर्णीमासम्म देवस्थल (माडु)मा धाम र पूजाआजा गरी मनाइने प्रचलन छ । विषेश गरी यस गाउँपालिकामा क्षेत्री, ठकुरी, ब्राह्मण, व्यासी, जनजाती र दलित समुदायको बसोवास रहेको छ ।

१.७ आर्थिक अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिका विकासोन्मुख क्षेत्र भएकाले यहाँको अर्थतन्त्र मुख्यतः सेवा, व्यापार, पशुपाललन, जडिबुटी तथा पर्यटन, सुरक्षित आवास निर्माण तथा सडक, सञ्चार, पूर्वाधार, स्वास्थ्य र शिक्षाको सुधारमा केन्द्रित रहेको छ । शैक्षिक संस्थाहरु, बैंक तथा वित्तीय संस्था र गैरसरकारी सस्थाहरूको विस्तारले विभिन्न आयआर्जनका कार्यक्रम र रोजगारीमा सहयोग भएको छ । परम्परागत कृषि गतिविधि अझै केही स्थानमा कायम भए पनि पर्याप्त सिँचाइ र खेतियोग्य जमिन नभएकाले कृषि उत्पादन घट्दै गएको छ र अर्थतन्त्रको मुख्य आधार सेवा, जडीवुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा फलफूल उत्पादन जस्ता क्षेत्रमै सीमित भएको देखिन्छ ।

सर्केगाड गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्था, अवसर र चुनौती दुवै पक्षबाट प्रभावित छ। एकातर्फ, भौगोलिक विकटता र उत्पादकत्वमा कमी देखिएकाले लगानी, रोजगारी र उद्यमशीलताका जस्ता क्षेत्रहरुमा जोड दिनपर्ने सम्भावना बढाएको छ भने अर्कोतर्फ असंगठित श्रम बजार, सीप र बजार मागबीच असन्तुलन तथा आय असमानता जस्ता समस्या विद्यमान छन्। केही हदसम्म अव्यवस्थित वसोवास र भौगोलिक विकटताले गर्दा दीर्घकालीन आर्थिक योजना र दिगोपनामा असर पार्न सक्ने जोखिम पनि देखिन्छ। त्यसैले स्थानीय सरकारले सीपमूलक तथा प्राविधिक शिक्षा प्रवर्द्धन, आधुनिक कृषि प्रणालीमा जोड, यातायात, जडिबुटीको संकलन र प्रशोधन, पर्यटन, पशुपालन, फलफूल खेती, रैथाने बालीको प्रवर्द्धन लगायत सञ्चार, साना तथा मझौला उद्यम विकास, महिला तथा युवामुखी उद्यमशीलता कार्यक्रम सञ्चालन र उत्पादनमुखी क्षेत्र विस्तारमा विशेष ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ। व्यवस्थित तथा कार्यान्वयन योग्य योजना, दिगो पूर्वाधार विकास र स्थानीय स्रोत-साधनको अधिकतम उपयोग गर्न सके सर्केगाड गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रलाई थप सबल, समावेशी र प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन सकिन्छ।

यस गाउँपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा रहेको ,भवानी, मष्टा देवता तथा पाटनहरु र कर्णाली नदीमा र्‍याफ्टिङ र तातोपानी तगायतका क्षेत्रहरु प्रमुख रुपमा रहेका छन्। यस क्षेत्र भएर बग्ने प्रमुख नदी हुम्ला कर्णाली रहेको छ।

१.८ शैक्षिक अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिका ग्रामिण क्षेत्र भएकाले यहाँको शैक्षिक अवस्था संरचनागत विस्तार र गुणस्तर सुधारको संक्रमण चरणमा रहेको देखिन्छ। गाउँपालिकामा एउटा क्याम्पस, ५ वटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय, २२ वटा आधारभुत विद्यालय र ६ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालनमा हुनु शिक्षामा पहुँचको दृष्टिले सकारात्मक आधार हो। यसले आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शैक्षिक पहुँच सुनिश्चित गर्न सहयोग पुगेको देखिन्छ। तर घट्दो जनसंख्या र शहरउन्मुख बसाँइसराईको कारण भौगोलिक बिकटतालाई सम्वोधन गर्नुपर्ने र शिक्षामा पहुँच विस्तार गरी शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न विद्यालय भवन, कक्षा कोठा, खेलमैदान तथा प्रयोगशाला जस्ता भौतिक पूर्वाधार सबै विद्यालयमा समान रूपमा पर्याप्त छैनन् भन्ने संकेत पाइन्छ। गाउँपालिकाले आफ्नो शिक्षा नीतिमा शत प्रतिशत भर्ना दर पुर्‍याउने र विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा ल्याउने लक्ष्य राखेको छ।

शिक्षक व्यवस्थापनका दृष्टिले विषयगत शिक्षक अभाव प्रमुख चुनौतीका रूपमा देखिएको छ। विशेष गरी विज्ञान, गणित र अंग्रेजी जस्ता विषयमा यसले सिकाइ उपलब्धिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्न सक्छ। महिला शिक्षकहरूको नेतृत्व विकास तालिम र अनुसन्धान प्रवर्द्धनका कार्यक्रम सकारात्मक पहल भए पनि तिनको प्रभावकारिता विद्यालयस्तरमा देखिन निरन्तर अनुगमन आवश्यक छ।

विद्यार्थी भर्ना दर सन्तोषजनक भए पनि केही बालबालिका विद्यालय कहिल्यै नगएका वा बीचैमा छोड्ने समस्या कायम छ । गरिबी, पारिवारिक अवस्था, बसाइँसराइ र सिकाइप्रतिको अभिरुचि जस्ता कारणले ड्रपआउट दर प्रभावित हुन सक्छ । "भर्ना शतप्रतिशत" र "ड्रपआउट शून्य" लक्ष्य हासिल गर्न सामाजिक परिचालन, छात्रवृत्ति, दिवा खाजा तथा पोसाक कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक देखिन्छ । सिकाइ उपलब्धि सुधारका लागि शिक्षक क्षमता, नियमित मूल्याङ्कन प्रणाली र प्रविधि एकीकरण अपरिहार्य छन् ।

लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सन्दर्भमा कुल साक्षरता दर उच्च भए पनि पुरुष र महिलाबीचको अन्तरले समान अवसर सुनिश्चित गर्न अझै प्रयास आवश्यक रहेको देखाउँछ । अपाङ्गता भएका विद्यार्थी, दलित तथा सीमान्तकृत समूहलाई छात्रवृत्ति, विशेष शिक्षण सामग्री र समावेशी पूर्वाधार उपलब्ध गराउने नीति सकारात्मक छ । शारीरिक, दृष्टि, श्रवण वा अटिजम जस्ता विभिन्न प्रकृतिका अपाङ्गता अनुसार सहयोगको व्यवस्था गर्ने योजना समावेशी शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि महत्वपूर्ण आधार हो ।

वातावरणमैत्री तथा बालमैत्री पूर्वाधार निर्माण, सुरक्षित खानेपानी, समावेशी शौचालय र हरित विद्यालय अवधारणा लागू गर्ने प्रयासले सिकाइ वातावरण सुधारतर्फ संकेत गर्दछ । तर सबै विद्यालयमा आधुनिक प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध नभएकाले प्रविधिमा असमानता देखिन्छ ।

शिक्षा क्षेत्रमा बजेट वृद्धि, स्मार्ट प्रविधि प्रयोग, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विस्तार र निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्ने नीति दीर्घकालीन रूपमा सकारात्मक सम्भावना बोकेको छ । यदि यी कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिए भने सिकाइ उपलब्धि सुधार, रोजगारीसँग शिक्षा जोड्ने अवसर र समावेशी गुणस्तरीय शिक्षा प्रणाली विकास हुने सम्भावना उच्च देखिन्छ ।

२. सबल पक्षहरु

सर्केगाड गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय सकारात्मक तथा असल अभ्यासहरू कार्यान्वयनमा ल्याएको देखिन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले प्रदान गरेको अधिकारको प्रभावकारी उपयोग गर्दै आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षालाई निःशुल्क र अनिवार्य बनाउने दिशामा विद्यार्थी भर्ना अभियान, विशेष छात्रवृत्ति कार्यक्रम, दिवा खाजा तथा विद्यालय पोसाक वितरण जस्ता लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् । यी कार्यक्रमहरूले गरिब, विपन्न तथा सीमान्तकृत परिवारका बालबालिकालाई विद्यालयमा टिकाइ राख्न महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका छन् ।

विद्यालय वातावरण सुधारका लागि बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा वातावरणमैत्री पूर्वाधार निर्माणमा जोड दिइएको छ। "एक विद्यालय एक बालविकास केन्द्र", अभिभावक शिक्षा, म्युजिकल पिटि ,खेलकुद प्रशिक्षण तथा अतिरिक्त कक्षा सञ्चालन जस्ता अवधारणाहरूले सिकाइलाई व्यवहारिक, वातावरणसँग जोडिएको र जीवनोपयोगी बनाउने प्रयास गरेका छन् । सुरक्षित खानेपानी, समावेशी शौचालय र हरित परिसर निर्माणले विद्यालयलाई सिकाइअनुकूल बनाउने दिशामा सकारात्मक परिणाम देखाउन थालेको छ ।

शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि प्रविधि एकीकरणमा विशेष ध्यान दिइएको छ । स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला विस्तार, इन्टरनेट जडान तथा डिजिटल सामग्रीको प्रयोगले आधुनिक शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया प्रवर्द्धन गरेको छ । शिक्षक दरवन्दी मिलान, विद्यालय समायोजन तथा कक्षा मिलान र गाउँपालिका शिक्षक

अनुदान, “एक माध्यमिक विद्यालय एक नर्स” जस्ता अभ्यासहरूले विद्यार्थीको शारीरिक तथा मानसिक स्वास्थ्यलाई पनि शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अंगका रूपमा स्वीकार गरेको देखिन्छ, जसले समग्र सिकाइ उपलब्धिमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

यसका अतिरिक्त, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको सक्रियता समावेशी शिक्षाको क्षेत्रमा महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित तथा अन्य सीमान्तकृत समूहलाई विशेष प्राथमिकता दिइएको छ । अपाङ्गताका प्रकृतिअनुसार सहायक सामग्री, छात्रवृत्ति तथा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ । महिला शिक्षकहरूको नेतृत्व विकास तालिमले विद्यालय व्यवस्थापन र शैक्षिक नेतृत्वमा लैङ्गिक सन्तुलन कायम गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ ।

बढाई वयस्क साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनोपयोगी सीप विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। विद्यालयस्तरमा नियमित शैक्षिक अनुगमन, उपलब्धि परीक्षण, अभिभावक शिक्षक अन्तरक्रिया, अतिरिक्त क्रियाकलाप, विज्ञान प्रदर्शनी तथा प्रतिभा पहिचान कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी सिकाइ उपलब्धि सुधारमा ध्यान दिइएको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विस्तार गरी युवाहरूलाई स्वरोजगार र उद्यमशीलतातर्फ उन्मुख गराउने पहल पनि अघि बढाइएको छ ।

समग्रमा, यस गाउँपालिकाले शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समावेशीकरण र दिगोपनालाई एकसाथ सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेको देखिन्छ । यदि यी कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन, निरन्तर अनुगमन र स्रोत व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न सकियो भने स्थानीय स्तरमै गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रणाली विकासको नमुना स्थापित हुनसक्ने सम्भावना प्रबल रहेको छ ।

३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

सर्केगाड गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रका विद्यमान समस्याहरूलाई देहाय बमोजिम विश्लेषण गरिएको छ ।

क) समतामूलक पहुँच र सहभागिता

विद्यालय भर्ना दर सन्तोषजनक भए पनि गरिबी, पारिवारिक अवस्था, बसाइँसराइ र चेतनाको अभावका कारण केही बालबालिकाहरू बीचैमा विद्यालय छोड्ने समस्या विद्यमान छ । अपाङ्गता भएका, दलित, सीमान्तकृत तथा कठिन परिवेशमा रहेका बालबालिकालाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराउनु अझै चुनौतीपूर्ण छ। अभिभावक शिक्षाको अभावले घर-विद्यालय समन्वय कमजोर भएको देखिन्छ । समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित सहयोग, सामाजिक परिचालन र अभिभावक सशक्तीकरण कार्यक्रमलाई सुदृढ बनाउनु आवश्यक छ ।

ख) गुणस्तर र सान्दर्भिकता

शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा परम्परागत घोकन्ते पद्धतिको प्रभाव अझै देखिन्छ । विद्यार्थी केन्द्रित, खोजमूलक र प्रयोगात्मक शिक्षण अभ्यास सीमित छन् । विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा प्रयोगात्मक अभ्यास र अनुसन्धान

संस्कृति विकास हुन नसक्दा सिकाइ सैद्धान्तिक रूपमा सीमित भएको छ । स्थानीय सन्दर्भ समेट्ने पाठ्यक्रम विकासमा ढिलाइ हुँदा शिक्षा र स्थानीय आवश्यकता बीचको सम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ । यसले जीवनोपयोगी सीप विकासमा चुनौती सिर्जना गरेको छ ।

ग) शिक्षक व्यवस्थापन

विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा विषयगत शिक्षक दरबन्दी पर्याप्त छैन। विशेषगरी विज्ञान, गणित र अंग्रेजी विषयमा दक्ष शिक्षक अभावले सिकाइ उपलब्धिमा प्रत्यक्ष असर पारेको छ । शिक्षकहरूको निरन्तर पेशागत विकास, प्रविधि-मैत्री तालिम र समावेशी शिक्षण रणनीतिसम्बन्धी कार्यक्रम अपर्याप्त छन् । शिक्षा क्षेत्रमा राजनीतिक हस्तक्षेप र नियुक्ति प्रक्रियामा हुने विवादले स्थायित्व र पेशागत मनोबलमा नकारात्मक प्रभाव पार्ने सम्भावना देखिन्छ ।

घ) भौतिक पूर्वाधार

धेरै विद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानी, समावेशी शौचालय, सुरक्षित भवन, पुस्तकालय र पर्याप्त फर्निचर जस्ता आधारभूत सुविधा अझै अपर्याप्त छन् । कतिपय भवनहरू जीर्ण अवस्थामा रहेकाले विद्यार्थीको सुरक्षामा जोखिम देखिन्छ। आधुनिक शिक्षणका लागि आवश्यक कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला, स्मार्ट बोर्ड र उच्च गतिको इन्टरनेट सुविधा अधिकांश सामुदायिक विद्यालयमा सीमित छन् । यसले डिजिटल शिक्षण–सिकाइ प्रक्रियामा असमानता सिर्जना गरेको छ ।

ङ) पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणाली

स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र प्रभावकारी कार्यान्वयनमा ढिलाइ भएको छ । स्थानीय पाठ्यपुस्त निर्माण र प्रयोग गर्न नसकेको अवस्था छ । सिकाइ उपलब्धिको वैज्ञानिक, तथ्यमा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली कमजोर देखिन्छ । विद्यालयहरूको शैक्षिक तथा प्रशासनिक गतिविधिको नियमित अनुगमन र फिडब्याक प्रणाली पर्याप्त सुदृढ छैन । परीक्षा केन्द्रित अभ्यास हाबी हुँदा सिर्जनात्मकता र आलोचनात्मक सोच विकासमा अपेक्षित प्रगति हुन सकेको छैन ।

च) समता र समावेशीकरण

अपाङ्गता भएका, दलित तथा सीमान्तकृत बालबालिकाको पूर्ण र अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न अझै संरचनागत सुधार आवश्यक छ । लैङ्गिक साक्षरता अन्तर, सामाजिक विभेद र आर्थिक असमानताले शिक्षामा समान अवसर प्राप्तिमा अवरोध सिर्जना गरेका छन् । समावेशी पूर्वाधार, सहायक सामग्री र संवेदनशील शिक्षक तयारी अपर्याप्त हुँदा समावेशी शिक्षाको प्रभाव सीमित हुन सक्छ ।

छ) विद्यालय सुशासन र व्यवस्थापन

विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधानाध्यापक र शिक्षकबीचको समन्वय सुदृढ नहुँदा योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता कमी देखिन्छ । पारदर्शी बजेट व्यवस्थापन, सहभागितामूलक योजना निर्माण र जवाफदेहिता

प्रणाली पूर्ण रूपमा संस्थागत हुन सकेको छैन। अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र कमजोर हुँदा विद्यालय सुधार योजना प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन नसक्ने अवस्था देखिन्छ। विद्यालयहरूको शैक्षिक र प्रशासनिक क्रियाकलापको चुस्त अनुगमन तथा वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणालीको अभाव छ। शैक्षिक सत्र र क्यालेन्डरलाई नियमित र व्यवस्थित बनाउन नसक्दा सिकाइ प्रक्रिया प्रभावित हुने गरेको छ। माध्यमिक र प्राविधिक शिक्षालाई गुणस्तरीय र सुविधासम्पन्न बनाउन आवश्यक पर्ने लगानी र बजेटको व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण रहेको छ।

समग्रमा हेर्दा सर्केगाड गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच विस्तार र नीतिगत प्रतिबद्धता सकारात्मक भए पनि गुणस्तर, समावेशीकरण, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार सुदृढीकरण र सुशासनका क्षेत्रमा थप सुधार अपरिहार्य देखिन्छ। प्रभावकारी योजना, स्रोतको उचित उपयोग र समुदायमा आधारित उत्तरदायित्व प्रणाली विकास गर्न सके यी समस्यालाई अवसरमा रूपान्तरण गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ।

४. अवसरहरू

संविधान र कानूनी व्यवस्था अनुसार शिक्षा स्थानीय तहको अधिकारभित्र परेपछि स्थानीय सरकारले आफ्नै योजना अनुसार गुणस्तरीय शिक्षा प्रवर्द्धन गर्न सक्ने अवसर प्राप्त भएको छ। यससँगै शिक्षा क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गर्ने क्षमता र तीन तहको सरकार तथा अन्य संघ संस्थाबाट सहकार्य र स्रोत जुटाउने वातावरण पनि उपलब्ध छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार भएसँगै डिजिटल शिक्षण–सिकाइ, अनलाइन सामग्री र शिक्षक–विद्यार्थी समन्वयमा सहजता आएको छ।स्थानीय पाठ्यक्रम विकासका क्रममा वातावरण संरक्षण, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तन र जीवनोपयोगी विषयवस्तु समावेश गर्न सकिने भएकाले शिक्षा केवल सैद्धान्तिक नभई व्यवहारिक र वर्तमान चुनौतीसँग सुसंगत हुने सम्भावना बढेको छ। त्यस्तै, स्थानीय स्तरमा विद्यमान रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई पाठ्यक्रम र सिकाइ अभ्यासमा आन्तरिकीकरण गर्न सकिनु विद्यार्थीको सांस्कृतिक र सामाजिक सन्दर्भसँग शिक्षा जोड्ने अवसर दिन्छ। साथै, वैकल्पिक सिकाइको सहजीकरणमार्फत प्रत्येक विद्यार्थीले सिक्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्न सकिने भएकाले पहुँच, समावेशीकरण र गुणस्तर एकसाथ बढाउने वातावरण तयार भएको छ। यस प्रकार, कानुनी अधिकार, स्रोत व्यवस्थापन, प्रविधि र स्थानीय ज्ञानको उपयोगले गाउँपालिकाको शिक्षा प्रणालीलाई दिगो, समावेशी र जीवनोपयोगी बनाउन महत्त्वपूर्ण अवसर प्रदान गरेको छ।

५. चुनौतीहरू

सर्केगाड गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच, गुणस्तर र समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न थुप्रै चुनौती र अवसरको सामना गर्दै आएको देखिन्छ। लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जात/जाति र अन्य सामाजिक विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई समान रूपमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न अझै प्रयास आवश्यक छ। जनसाङ्ख्यिकीय प्रवृत्ति, जन्म दर, बसाइँसराइ, भौगोलिक विकटता र स्थानीय बनौटका कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा शिक्षक दरबन्दीको न्यायोचित वितरण आवश्यक छ, जसले विद्यार्थी र शिक्षक दुवैको सहज पहुँच सुनिश्चित गर्दछ। विद्यालयमा थप आर्थिक व्यवस्थापन गर्न कठिनाई हुँदा

निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयनमा पूर्णता दिन चुनौती देखिन्छ। दक्ष जनशक्तिको अभावले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र मूल्याङ्कन प्रणाली सुधार तथा सूचना सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगमा बाधा पुऱ्याउँछ। साथै, विपत्का अवस्थाहरू जस्तै बाढी, पहिरो वा अन्य आपतकालीन परिस्थितिमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाइ अवसर उपलब्ध गराउने रणनीति आवश्यक छ। जनसाङ्ख्यिक विविधताका कारण आजीवन सिकाइ कार्यक्रममा समान अवसर र विविधता सुनिश्चित गर्नुपर्छ। सबै विद्यालयमा तोकिएअनुसारको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरी हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत संकलन आवश्यक छ। साथै जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरू अपनाउनु दिगो शिक्षा प्रणालीका लागि अनिवार्य छ। यी सबै चुनौती र अवसरलाई व्यवस्थित रूपमा सम्बोधन गर्दा सर्केगाड गाउँपालिकामा समावेशी, दिगो र गुणस्तरीय शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने सम्भावना उच्च रहेको छ।

परिच्छेद -२
दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

"गुणस्तरीय, सिपमूलक र प्रविधिमैत्री शिक्षा,
सुशासन, सामाजिक न्याय र सम्वृद्धी सर्केगाडको ईच्छा "

२.२ लक्ष्य

समावेशी पहुँचसहित गुणस्तरीय, सिपमूलक र प्रविधिमैत्री शिक्षा प्रणालीको विकासमार्फत सुशासन, सामाजिक न्याय र सम्वृद्धी कायम गर्न स्थानीय आवश्यकता र राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने सक्षम, नैतिक र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्ने,

२.३ उदेश्य

क) सबै बालबालिकालाई शिक्षामा **समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,**

ख) **सबै बालबालिकाको शिक्षामा गुणस्तरीय र सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्नु,**

ग) औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित व्यक्तिहरूका लागि वैकल्पिक, **अनौपचारिक, खुला र निरन्तर सिकाइको वातावरण सुनिश्चित गर्नु,**

घ) विद्यालय शिक्षाको माध्यमबाट सुशासन, सामाजिक न्याय र सम्वृद्धी हासिल गर्नु,

२.४ रणनीतिहरु

उद्देश्य -१ सबै बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता र सुनिश्चित गर्नु

रणनीतिहरू:

क) आधारभूत शिक्षालाई सबै बालबालिकाका लागि **अनिवार्य र निःशुल्क** बनाउँदै पहुँचयोग्य र समतामूलक बनाउने,

ख) विद्यालय जानबाट वञ्चित बालबालिकाहरूको पहिचान गर्न तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने र शैक्षिक सत्रको सुरुमा **"विद्यार्थी भर्ना घरदैलो अभियान"** सञ्चालन गर्ने,

ग) गरिब, विपन्न, दलित र सीमान्तकृत समूहका बालबालिकालाई विद्यालयमा आकर्षित गर्न र टिकाइराख्न **दिवा खाजा, छात्रवृत्ति र पोसाक** वितरण गर्ने,

घ) विकट क्षेत्र वा अध्ययन गर्ने वातावरण नभएका बालबालिकाहरूका लागि आवश्यकता अनुसार **छात्रावास**को व्यवस्था गर्ने,

ङ) अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि उनीहरूको अवस्था अनुसार (शारीरिक, सुनाइ, दृष्टि, अटिजम आदि) **ब्रेल, साङ्केतिक चित्र र ह्विलचेयर** जस्ता सामग्री र विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने,

च) अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत वा विशेष आवश्यकताका बालबालिकाका लागि **समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउने,**

छ) बालबालिकाको शिक्षामा अभिभावकलाई जिम्मेवार बनाउन **अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम**लाई अभियानकै रूपमा सञ्चालन गर्ने,

ज) शिक्षकहरूलाई नवीनतम् शिक्षण पद्धति र प्रविधिमा अभ्यस्त गराउन **नियमित र नतिजामुखी तालिम** प्रदान गर्ने र उनीहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोड्ने,

झ) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता र वातावरणमैत्री पूर्वाधार सुनिश्चित गर्नु,

उद्देश्य -२ सबै बालबालिकाको शिक्षामा गुणस्तरीय र सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्नु,

रणनीतिहरू:

क) शिक्षकहरूलाई नवीनतम् शिक्षण पद्धति र प्रविधिमा अभ्यस्त गराउन नियमित र नतिजामुखी तालिम प्रदान गर्ने र उनीहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोड्ने,

ख) शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन **स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला र इन्टरनेट** सुविधाको विस्तार गर्ने,

ग) शिक्षाको गुणस्तर कायम गर्न **नतिजमा आधारित अनुगमन तथा वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणाली**को विकास गर्ने,

घ) पाठ्यक्रमलाई स्थानीय आवश्यकता, संस्कृति र जीवनोपयोगी सीपसँग मेल खाने गरी अनुकूल बनाउने,

ङ) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने,

च) **शिक्षण सिकाइमा** खोजमूलक, प्रयोगात्मक, विद्यार्थीकेन्द्रित र क्रियाकलाप आधारित सिकाइ प्रवर्द्धन गर्ने,

छ) शिक्षकलाई नवीनतम शिक्षण विधि, ICT प्रयोग, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षण तालिम प्रदान गर्ने

ज) नियमित मूल्याङ्कन र पृष्ठ पोषण प्रणालीको माध्यमबाट सिकाइ उपलब्धि र गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने,

झ) विद्यालयमा पर्याप्त पाठ्यपुस्तक, डिजिटल सामग्री, स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब र प्रयोगशालाको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने,

उद्देश्य -३ औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित व्यक्तिहरूका लागि अनौपचारिक, खुला र वैकल्पिक निरन्तर सिकाइको वातावरण सुनिश्चित गर्नु

रणनीतिहरु:

क) अनलाइन प्लेटफर्म, भिडियो क्लास, मोबाइल एप्लिकेशन र रेडियो/टेलिभिजन माध्यमबाट वैकल्पिक सिकाइ पहुँच विस्तार गर्ने,

ख) प्रत्येक वडामा इन्टरनेट सुविधा सहित कम्तीमा एक सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना गर्ने,

ग) एक वडा एक पुस्तकालय/वाचनालय" को अवधारणा अनुसार प्रत्येक सामुदायिक सिकाइ केन्द्रसँग आबद्ध रहने गरी पुस्तकालयहरू स्थापना गर्ने,

घ) गाउँस्तरमा एक मुख्य पुस्तकालय स्थापना गरी वडाका पुस्तकालयहरूलाई एउटै सञ्जालमा जोड्ने,

ङ) परम्परागत र मौलिक ज्ञान, दर्शन र प्राकृतिक विज्ञानलाई सङ्ग्रह र सूचीकरण गरी संरक्षण गर्ने,

च) प्रत्येक टोलमा नागरिकहरूको सिकाइको चाहना पूरा गर्न र "जीवन पर्यन्त सिकाइ" लाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्न स्थानीय बौद्धिक समाज गठन गर्ने,

छ) समुदायको समन्वय र सहयोगमा टोल-टोलमा प्रौढ कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने र उनीहरूको सिकाइ उपलब्धिलाई मापन गर्ने सूचकहरू विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने,

ज) अनौपचारिक शिक्षा र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको भूमिका प्रभावकारी बनाएर सर्केगाड गाउँपालिकालाई **"पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित पालिका"** घोषणा गर्ने ।

उद्देश्य -४ विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्नु,

रणनीतिहरू

क) शिक्षकहरूको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको **सिकाइ उपलब्धि र परीक्षा परिणामसँग आबद्ध** गर्ने,

ख) शैक्षिक पेसामा संलग्न जनशक्तिमा जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न **परिणाममा आधारित जवाफदेहिता प्रणाली**को विकास गर्ने,

ग) प्रधानाध्यापक छनोट प्रणालीलाई **योग्यता र क्षमताका आधारमा** हुने गरी परिमार्जन गर्ने,

घ) विव्यसको भूमिका र जिम्मेवारीलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गरी विद्यालयलाई स्वचालित र सफल संस्थाका रूपमा विकास गर्ने,

ङ) विद्यालयप्रति समुदायको अपनत्व बढाउन विद्यालय समुदाय सहकार्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

च) विद्यालय र विद्यार्थीको विस्तृत विवरणका लागि **एकीकृत तथ्याङ्क प्रणाली**को विकास र सुदृढीकरण गर्ने,

छ) सम्पूर्ण सूचनालाई सुरक्षित राख्न र 'रियल टाइम' मा प्राप्त गर्न Cloud Data Management र स्वचालित संयन्त्रको विकास गर्ने,

ज) निजी (संस्थागत), गुठी र सहकारी विद्यालयहरूको स्थापना, अनुमति, सञ्चालन र आर्थिक पारदर्शिताको **नियमित अनुगमन र नियमन** गर्ने,

झ) शैक्षिक जनशक्ति र नेतृत्व तहका लागि स्पष्ट **आचारसंहिता** निर्माण गरी लागू गर्ने,

ञ) गाउँपालिकाभरि रहेका शिक्षक दरबन्दीको अध्ययन गरी **दरबन्दी मिलान र पुनर्वितरण** गर्ने,

ट) प्रधानाध्यापक, व्यवस्थापन समिति, शिक्षक र कर्मचारीहरूका लागि नियमित **तालिम र नेतृत्व विकास** कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

२.६ अपेक्षित उपलब्धी

क) सबै बालबालिकालाई शिक्षामा **समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ,**

ख) **सबै बालबालिकाको शिक्षामा गुणस्तरीय र सान्दर्भिकता सुनिश्चित भएको हुनेछ,**

ग) औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित व्यक्तिहरूका लागि वैकल्पिक, **अनौपचारिक, खुला र निरन्तर सिकाइको वातावरण सुनिश्चित भएको हुनेछ**

घ) विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा व्यवस्थापन सुनिश्चित भएको हुनेछ

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
१.	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**				
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	८७.१	९१	९६	१००.
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	७४.१	८२	९०	९९
२.	**आधारभूत शिक्षा कक्षा (१ - ८)**				
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	९३.१	९८	१००	१००
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	१११	१०८	१०४	१०१
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	९६.३	९८	१००	१००
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	११८.४	११२	१०७	१०२
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	६७.३४	७५	८४	९५
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)				
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	८३.२	८७	९२	९६
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	७०.७	७४	७८	८२
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	३२.६६	२९	२६	२४

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	४९.८४	५२	५५	५८
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	९५.४	९८	१००	१००
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	११८.९	११३	१०७	१०७
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	८३.२	८७	९२	९६
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	१५९.१३	१४३	१२२	१०२
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	५०.४१			५०
२.१६	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)	४.८५	४	३	२
२.१७	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	२०.४५	२१	२३	२५
२.१८	आधारभुत तहको सिकाई उपलब्धि	८२.८९	८६	९१	९६
३.	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)				
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	५९.९	६४	६९	७३
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	९७.६	९३	८८	८४
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	४६	४७	४९	५०
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	७४	८१	९०	९८
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	६९.१	७६	८४	९२
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	४६	५३	६१	७०
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	६.६६	७	८	९
३.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) को सिकाइ उपलव्धी	८६.२३	८८	९१	९५
४.	जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा				

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	९५.७४	९६	९७	१००
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	९७	९८	९९	९९.५
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	९८	९८.५	९९	१००
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	४७	४८	४९	५०
५. सुशासन तथा व्यवस्थापन					
५.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थीःशिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	२३	२५	२८	३१
५.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थीःशिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	४०.४४	४४	४९	५४
५.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थीःशिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	२६.३९	२९	३२	३५
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थीःशिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	२८.३६	३१	३४	३८
५.५	माध्यमिक तह (कक्षा११-१२) मा विद्यार्थीःशिक्षक अनुपात	९४	९५	९६	९७
५.६	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थीःशिक्षक अनुपात	४९.५९	५०	५०	५१

परिच्छेद - ३
विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचयः

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौँ संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ।बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस पालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्थाः

सर्केगाड गाउँपालिकामा हाल जम्मा ३६ वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा सामुदायिकतर्फ ३६ (३३ संघीय अनुदान र ३ पालिका अनुदान) र संस्थागत विद्यालयतर्फ १ केन्द्र रहेका छन्। यी केन्द्रहरूमा कुल ८५१ जना बालबालिका अध्ययनरत रहेका छन्, जसमध्ये ३९८ जना छात्र र ५५३ जना छात्रा रहेका छन्। यस उमेर समूहको अनुमानित १०६७ कुल जनसंख्या रहेको आधारमा सहजै देखिने भर्नादर ८७.१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ, जसले पहुँच विस्तार भएको संकेत गरे पनि शतप्रतिशत लक्ष्य अझै हासिल हुन बाँकी रहेको देखाउँछ ।

बालविकास शिक्षा कार्यक्रम पूरा गरी कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने बालबालिकाको संख्या ४०७ रहेको छ। यसमध्ये एक वर्षको बालविकास अनुभवसहित कक्षा १ मा जाने बालबालिकाको ७४.१ प्रतिशत रहेको छ। अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गरेका बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि र कक्षागत अनुकूलन क्षमता तुलनात्मक रूपमा राम्रो देखिएको छ, जसले बालविकास कार्यक्रमको प्रभावकारिता पुष्टि गर्दछ ।

समावेशी पहुँचको दृष्टिले दलित बालबालिकाको संख्या २०९(२३.२० प्रतिशत), जनजाति बालबालिकाको संख्या १९७ (२१.८६ प्रतिशत) र अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या ४ रहेको छ। यी तथ्याङ्कले समावेशी सहभागिता बढ्दो क्रममा रहेको देखाए पनि जनसंख्या अनुपातअनुसार अझ सुधारको आवश्यकता

रहेको देखिन्छ। विशेषगरी अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि सहायक सामग्री, पहुँचयोग्य भौतिक संरचना तथा प्रशिक्षित जनशक्ति व्यवस्था सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।
बालविकासका न्यूनतम सक्षमता मापदण्ड पूरा गरेका संस्थागत विद्यालयको संख्या १ रहेको छ, जुन कुल संस्थागत विद्यालयको १०० प्रतिशत हो। न्यूनतम सक्षमता अन्तर्गत सुरक्षित कक्षाकोठा, खेलमैत्री सिकाइ सामग्री, प्रशिक्षित सहजकर्ता, बालमैत्री शौचालय र सुरक्षित खानेपानी जस्ता सूचकहरू समावेश गरिएका छन्। हाल यी मापदण्ड पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन भएका केन्द्रहरूको अनुपात सीमित रहेको देखिएकाले गुणस्तर सुधारका लागि थप लगानी र अनुगमन आवश्यक देखिन्छ ।

समग्रमा हेर्दा सर्केगाड गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बालविकासको पहुँच विस्तार सन्तोषजनक देखिए पनि गुणस्तर, समावेशिता र न्यूनतम सक्षमता सुनिश्चिततामा अझ रणनीतिक हस्तक्षेप आवश्यक रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

तालिका -१

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा बालविकास		जम्मा बालबालिका			दलित बालबालिका			जनजाती			अपाङ्गता भएका बालबालिका		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	३६	३९८	४५३	८५१	१०९	९६	२०५	१०४	९१	१९५	१	३	४
संस्थागत	१	३४	१६	५०	४	०	४	२	०	२	०	०	०
जम्मा	३७	४३२	४६९	९०१	११३	९६	२०९	१०६	९१	१९७	१	३	४

सर्केगाड गाउँपालिकाले प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षालाई बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकारको रूपमा लिएको छ। यसले ५वर्ष मुनिका बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्ने आधार तयार गर्दछ। गाउँपालिकाले प्रारम्भिक बाल विकासलाई विद्यालय शिक्षासँग पूर्ण रूपमा एकीकृत गरी प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य गर्ने नीति लागू गरेको छ, जसले बालबालिकाको सिकाइको निरन्तरता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्दछ।हाल सर्केगाड गाउँपालिकामा बाल विकास केन्द्रहरूमा भौतिक र शैक्षिक पूर्वाधारको कमी देखिएको छ। धेरै केन्द्रहरूमा बालमैत्री वातावरण, खेल सामग्री, श्रव्य-दृश्य सिकाइ सामग्री र पर्याप्त शिक्षण उपकरणको अभाव रहेको छ। यद्यपि, गाउँपालिकाले यी केन्द्रहरूको स्तरोन्नति गर्ने योजना बनाएको छ र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने सम्भावनाहरूलाई आफ्नो सबल पक्षको रूपमा लिएको छ ।

३.१.३ उदेश्यः

क) बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्न प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु,
ख) सबै बालबालिकालाई समावेशी, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय प्रारम्भिक शिक्षा उपलब्ध गराउनु,
ग) बाल विकास केन्द्रहरूलाई बालमैत्री, सुरक्षित र वातावरणमैत्री बनाउनु ।

३.१.४ रणनीतिहरू

क) सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,
ख) बाल विकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्ग बनाउने,
ग) निजी क्षेत्रलाई समेत केन्द्र स्थापना र सञ्चालनमा प्रोत्साहित गर्दै न्यूनतम मापदण्डमा नियमित निगरानी र मूल्याङ्कन गर्ने,
घ) अति विपन्न, दलित, सीमान्तकृत र अपाङ्ग बालबालिकालाई पहुँच सुनिश्चित गर्दै निःशुल्क भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने ।
ङ) कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,
च) जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
छ) पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,
ज) लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
झ) कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,
ञ) ऐन र कार्यविधीमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,
ट) कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,
ठ) स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने,
ड) पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाइ समयानुकुल स्थानीयकरणकालागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने,
ढ) भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।

३.१.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण

(क) अपेक्षित उपलब्धिः सर्केगाड गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ। यस अन्तर्गत लक्षित उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई कम्तीमा एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा

सहज, समावेशी र समान पहुँच उपलब्ध हुनेछ। साथै, सबै बालबालिकाले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पूर्ण अनुभव हासिल गरी आवश्यक सक्षमता विकासपछि कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर प्राप्त गर्नेछन्, जसले उनीहरूको सिकाइको आधार सुदृढ भई दीर्घकालीन शैक्षिक सफलतामा सकारात्मक प्रभाव पार्नेछ।

प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	२०९३
१	प्रारम्भिक बालविकासका सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक	जना	१८०	३६	३६	३६	३६	३६	
२	प्रारम्भिक बालविकासमा न्यूनतम सक्षमता विकास गर्न प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा अनुदान	जना	५३००	८५१	९४६	१०५०	१२००	१३००	
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	जना	१८०	३६	३६	३६	३६	३६	
४	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	वटा	१८०	३६	३६	३६	३६	३६	
५	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	वटा	१८०	३६	३६	३६	३६	३६	
६	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	वटा	१८०	३६	३६	३६	३६	३६	
७	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	वटा	१८०	३६	३६	३६	३६	३६	
८	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	जना	५३००	८५१	९४६	१०५०	१२००	१३००	
९	बालविकस केन्द्रका सहजकर्ताका लागि क्षमताविकास कार्यक्रम सञ्चालन	वटा	१८०	३६	३६	३६	३६	३६	

१०	कृषि, स्वस्थ्य र महिला तथा बालबालिका शाखासँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन	वटा	५	१	१	१	१	१	
११	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	वटा	५	१	१	१	१	१	
१२	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवशीय योजना	वटा	५	१	१	१	१	१	
१३	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	जना	५३००	८५१	९४६	१०५०	१२००	१३००	
१४	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	जना	१८०	३६	३६	३६	३६	३६	
१५	पूर्वाधार, सिकाई क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाई तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	वटा	२७	५	७	५	५	५	
१६	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	जना	१८०	३६	३६	३६	३६	३६	
१७	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	जना	५३००	८५१	९४६	१०५०	१२००	१३००	
१८	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	२७ वटा विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९	अभिभावक शिक्षा	जना	१८०	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

२०	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	जना	१८०	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२१	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	वटा	५	१	१	१	१	१	०
२२	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	वटा	३६	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	०
२३	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२४	नमुना प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था	वटा	१०	२	२	२	२	२	
२५	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गरी केन्द्रहरूको आवश्यकताको पहिचान	वडा स्तरमा	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२६	राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड अनुसार प्रत्येक केन्द्रमा पोषण, खेल मैदान, सयन कक्ष, श्रव्य–दृश्य सामग्री र बालमैत्री वातावरण निर्माण।	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२७	प्रत्येक वडा र टोलमा बालबालिकाको खेलकुद र सामाजिक विकासका लागि सुरक्षित खेल्ने स्थान निर्माण।	वडा स्तरमा	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

२८	नियमित स्वास्थ्य जाँच, पोषण मूल्याङ्कन र आवश्यक स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धता।	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	०
२९	पहुँच बाहिर रहेका बालबालिकाका लागि वैकल्पिक केन्द्र स्थापना र अनौपचारिक शिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन।	वडा स्तरमा	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३०	बालविकास कक्षाका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३१	प्रारम्भिक बालविकास कक्षाको स्तरोन्नति, विकास, व्यवस्थापन र सामग्रीको लागि विद्यालयलाई अनुदान	वटा	२७	५	७	५	५	५	

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

नेपालको संविधान ले आधारभूत शिक्षालाई मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गरेको छ। संविधानको धारा ३१ अनुसार प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क प्राप्त गर्ने अधिकार छ। यसले राज्यलाई सबै बालबालिकाका लागि समान, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउने दायित्व प्रदान गरेको छ।राष्ट्रिय शिक्षा नीति ले आधारभूत शिक्षालाई १-८ कक्षासम्म परिभाषित गर्दै समावेशी, जीवनोपयोगी तथा सीपमुखी शिक्षामा जोड दिएको छ। नीति अनुसार सबै बालबालिकाको पहुँच, सहभागिता, निरन्तरता र सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नु राज्यको प्राथमिकता हो।त्यसै गरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन ले आधारभूत शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क हुने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। यस ऐनले अभिभावकलाई बालबालिकालाई विद्यालय पठाउने जिम्मेवारी तोकेको छ भने राज्यलाई आवश्यक पूर्वाधार, शिक्षक र स्रोत-साधन उपलब्ध गराउने कानुनी दायित्व दिएको छ। यसरी संविधान, नीति र ऐनले आधारभूत शिक्षालाई अधिकारका रूपमा स्थापित गर्दै कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट मार्गनिर्देशन गरेका छन्।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा आधारभूत शिक्षा प्रवाहको विश्लेषण गर्दा, हाल विद्यार्थी संख्या २३०५, शिक्षक दरबन्दी ९५ र शिक्षक- विद्यार्थी अनुपात २४:२६ रहेको देखिन्छ। विद्यार्थीमध्ये दलित ४४०, जनजाति ४१० र अपाङ्गता भएका बालबालिका ४५ रहेका छन्। केही विद्यालयमा , कक्षा कोठा, शौचालय, खानेपानी , खेलमैदान र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र पूर्वाधारहरु आवश्यकीय मात्रामा पर्याप्त छैन। यी चुनौतीहरूले गुणस्तरीय शिक्षा र समावेशी वातावरणको सुनिश्चिततामा प्रभाव पार्न सक्छ। तथ्यानुसार सुधार, स्रोत व्यवस्थापन र शिक्षक तालिमको आवश्यकता देखिन्छ।

संस्थागत विद्यालयहरूमा अध्ययन गर्दा, विद्यार्थी संख्या ४४, शिक्षक दरबन्दी ५ र शिक्षक - विद्यार्थी अनुपात ८.८ रहेको छ। दलित ३ जना, जनजाति १ जना रहेकाछन् , बालबालिकालाई लक्षित गरी भर्ना र सिकाइ अवसर प्रदान गर्ने चुनौतीहरू विद्यमान छन्। विद्यालय पूर्वाधार, जस्तै कक्षा कोठा , शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि केही संस्थागत विद्यालयमा पर्याप्त छैन । यस्ता कमजोरीहरूको सुधार, शिक्षक उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु र समग्र सिकाइ वातावरण सुदृढ पार्नु आवश्यक छ।

तालिका - २

<u>आधारभुत शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण</u>

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			जनजाती			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	२२	११६६	११५५	२३२१	२४१	२३९	४८०	२२६	२१४	४४०	२२	१४	३६
संस्थागत	१	१३	९	२२	१	०	१	२	१	३	०	०	०
जम्मा	२३	११७९	११६४	२३४३	२४२	२३९	४८१	२२८	२१५	४४३	२२	१४	३६

सर्केगाड गाउँपालिकाले आधारभूत शिक्षालाई समतामूलक, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ।यस गाउँपालिकामा केही बालबालिका अझै विद्यालय बाहिर रहेका छन्। सामुदायिक विद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानी, समावेशी शौचालय, पुस्तकालय, खेलमैदान तथा सूचना प्रविधि (इन्टरनेट, कम्प्युटर ल्याब) जस्ता पूर्वाधारको अभाव देखिएको छ। विषयगत शिक्षकको कमी, परम्परागत शिक्षण पद्धति तथा सीमित सिकाइ सामग्रीका कारण शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा चुनौती रहेको छ।

३.२.३ उद्देश्य

- **क)** आधारभूत शिक्षालाई सबै बालबालिकाका लागि **पहुँचयोग्य, समतामूलक, निःशुल्क र अनिवार्य** बनाउनु,
- **ख)** सिकाइ उपलब्धि र शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्नु,
- **ग)** आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु,

३.२.४ रणनीतिहरू

- **क)** कुनै पनि बालबालिका शिक्षाबाट वञ्चित नहोस् भन्ने उद्देश्यले विशेष भर्ना तथा पुनःभर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने,
- **ख)** विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण सङ्कलन गरी शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था मिलाउने,
- **ग)** अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था तथा कार्यविधि तर्जुमा गर्ने,
- **घ)** अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाका लागि आवश्यक आर्थिक तथा अन्य स्रोतको सुनिश्चितता गर्ने,
- **ङ)** विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने तथा विद्यालयहरूको पुनर्वितरण र समायोजन गरी शैक्षिक पहुँच सन्तुलित बनाउने,
- **च)** शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गरी विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्तता सुनिश्चित गर्ने,

छ) सामुदायिक विद्यालयहरूको गुणस्तर सुधार गरी तिनलाई प्रतिस्पर्धी, प्रभावकारी र विश्वसनीय बनाउने,

ज) शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गरी विद्यार्थीकेन्द्रित, क्रियाकलाप आधारित तथा व्यवहारमुखी पद्धति अवलम्बन गर्ने,

झ) कक्षा ३ सम्म आधारभूत कक्षा शिक्षण प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने,

ञ) न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने,

ट) मूल्याङ्कनलाई शिक्षण–सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोगमा ल्याउने,

ठ) कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली सुदृढ गर्न क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

ड) विद्यार्थीलाई आवश्यक शैक्षिक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने,

ढ) अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा सुधार गर्ने,

ण) दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारिक सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा समावेश गर्ने,

त) शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही बनाउने,

थ) आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

द) शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने,

ध) शिक्षामा कार्यरत सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने,

न) विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय र व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गरी नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने,

ऩ) विद्यालयको कार्यसम्पादन तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको नियमित परीक्षण गरी पारदर्शिता र जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने,

प) विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने,

फ) विद्यालयलाई बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरणयुक्त बनाउने,

ब) सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पूरा गराउने,

भ) विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

म) स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको प्रबन्धलाई व्यवस्थित गर्ने,

य) विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने,

र) विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनुकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकूल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने तथा भाषिक र सामाजिक–सांस्कृतिक विविधताको सम्मान गर्ने,

ऱ) विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीजस्ता परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने,

ल) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरी शिक्षालाई आधुनिक, सहज र प्रभावकारी बनाउने ।

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

सर्केगाड गाउँपालिकामा आधारभूत शिक्षा सबै बालबालिकाका लागि पहुँचयोग्य, समतामूलक, निःशुल्क र अनिवार्य भएको हुनेछ। यसका साथै सिकाइ उपलब्धिमा वृद्धि भई शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार भएको हुनेछ । आधारभूत विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित भएको सुनिश्चित गरिएको हुनेछ ।

नतिजाको दृष्टिले, आधारभूत तहको खुद भर्नादर उच्च स्तरमा पुगेको हुनेछ। सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पूरा गरेका हुनेछन् र आधारभूत तहको सिकाइ उपलब्धि ……… प्रतिशत पुगेको हुनेछ, जसले विद्यार्थीहरूको समग्र सिकाइ क्षमता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नेछ ।

(ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे				
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७
१	आधारभूत तहका स्वीकृत दरवन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान	जना	८८ जना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
२	संघिय शिक्षण सिकाइ अनुदान	जना	७	९	१०	११	१२	१३
३	एकमुष्ठ अनुदान		३	४	४	४	४	४
४	गाउँपालिका अनुदान	जना	१९	२२	२३	२४	२५	२५
५	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८)		२५	२५	२५	२५	२५	२५
६	सिकाइका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन:आवश्यक सामग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान,कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थीको पोर्टफोलियो समेतका लागि	जना	४०७	५००	५५०	६००	६५०	७००
७	शिक्षण सिकाइ सामग्री, डिजिटल सिकाइ सामग्री तथा Book Corner व्वस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा १-५)	जना	१५९४	१६५०	१७००	१७५०	१८००	१९००
८	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ६-८)	जना	७२७	८००	८५०	९००	९५०	१०००
९	(कक्षा १-५) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तकका लागि अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	जना	१५९४	१६५०	१७००	१७५०	१८००	१९००

१०	(कक्षा ६-८) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	जना	७२७	८००	८५०	९००	९५०	१०००
११	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-५	वटा	१३	१३	१३	१३	१३	१३
१२	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-८	वटा	६	६	६	६	६	६
१३	आधारभूत विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासनल, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	वटा	१९	१९	१९	१९	१९	१९
१४	विद्यालयमा इन्टरनेट जडान तथा सञ्चालन खर्च	वटा	१९	१९	१९	१९	१९	१९
१३	लक्षित बालबालिकाको तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिक गर्ने	वडा	८	८	८	८	८	८
१४	लक्षित समूहका लागि विशेष छात्रवृत्ति व्यवस्था गर्ने	विद्यार्थी	१०७५	१०७५	११००	१२००	१३००	१४००
१५	आवश्यकता अनुसार छात्रावास सञ्चालनको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१
१६	दिवा खाजा, पोसाक र शैक्षिक सामग्रीमार्फत प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	जना	१५९४	१६५०	१७००	१७५०	१८००	१९००
१७	समुदायको सहभागितामा घरदैलो भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने	वडा पटक	५	१	१	१	१	१
१८	नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गर्न वडास्तरीय अनुगमन समिति गठन गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१
१९	सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर सुधारका लागि सूचक विकास र असल अभ्यास विस्तार गर्ने	पटक	१०	२	२	२	२	२
२०	विद्यालयलाई बन्द तथा हस्तक्षेप मुक्त बनाउन कार्यविधि लागू गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१
२१	प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि सूचक विकास गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१

२२	शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने	विद्यालय	२७	२७	२७	२७	२७	२७
२३	स्थानीय बाल अधिकार समिति गठन र सक्रिय बनाउने	पटक	५	१	१	१	१	१
२४	अभिभावक शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१
२५	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	५	१	१	१	१	१
२६	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	५	१	१	१	१	१
२७	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	५	१	१	१	१	१
२८	आधारभुत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	२७	५	५	५	५	७
२९	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	सख्या	२७	५	५	५	५	७
३०	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	सख्या	३	४	५	६	६	८
३१	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	जना	२७	२७	२७	२७	२७	२७
३३	विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम	विद्यालय	२७	२७	२७	२७	२७	२७
३६	अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	विद्यालय	५	१	१	१	१	१
३७	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	विद्यालय	२७	२७	२७	२७	२७	२७
३८	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३९	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	वडास्तर	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४०	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४१	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	१०	२	२	२	२	२
४२	विद्यालय उत्सव आयोजना तथा समुदाय - विद्यालय सहकार्य कार्यक्रम (विद्यार्थी भर्ना अभियानको लागि)	पटक	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाइ माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरिय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसवाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता, अध्ययनशिलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ।

श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयनसँगै कक्षा (९-१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिकधारको सुरुवात गरिनेछ। यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो। नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ।
विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका वारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिकामा ५ वटा विद्यालयमा माध्यमिक तह सञ्चालनमा रहेको छ भने जसमा कक्षा ६-१० एउटा, कक्षा १-१० सञ्चालित ३ वटा कक्षा १-१२ सञ्चालित ३ वटा रहेकाछन्। सामुदायिक विद्यालयहरूमा माध्यमिक शिक्षा प्रवाहको विश्लेषण गर्दा, हाल विद्यार्थी संख्या कक्षा ९-१२ मा ६८८ , शिक्षक दरबन्दी १५ र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ५२.६७ रहेको देखिन्छ। विद्यार्थीहरुमध्ये दलित ५१ जना, जनजाति ७५ जना र ६ जना अपाङ्गता भएका बालबालिका रहेका छन्। केही विद्यालयमा कक्षा कोठा , शौचालय , खानेपानी , खेलमैदान र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र आवश्यकता अनुसार पूर्वाधारहरु पर्याप्त छैन। यी चुनौतीहरूले गुणस्तरीय शिक्षा र समावेशी वातावरणको सुनिश्चिततामा प्रभाव पार्न सक्छ। तथ्यानुसार सुधार, स्रोत व्यवस्थापन र शिक्षक तालिमको आवश्यकता देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा संस्थागत तहबाट सञ्चालित माध्यमिक विद्यालयहरु नरहेको अवस्था छ भने उल्लेखित कमजोरीहरूको सुधार, शिक्षक उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु र समग्र सिकाइ वातावरण सुदृढ पार्नु आवश्यक छ।

तालिका -३

माध्यमिक शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			जनजाती			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	५	३४२	३४६	६८८	२६	२५	५१	३७	३८	७५	१	५	६
संस्थागत	१	४०	१८	५८	४	०	०	३	०	०	०	०	०
जम्मा	५	३४२	३४६	६८८	२६	२५	५१	३७	३८	७५	१	५	६

नेपालको सङ्घीय संरचना र शैक्षिक नीति अनुसार कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षा मानिएकोले सर्केगाड गाउँपालिकाले माध्यमिक शिक्षालाई सक्षम, कर्मठ, नैतिकवान र पौरखी मानव स्रोत उत्पादन गर्ने आधारका रूपमा परिभाषित गरेको छ।गाउँपालिकाको साक्षरता दर उच्च भए पनि माध्यमिक तहमा पहुँच र गुणस्तर सुधारको आवश्यकता रहेको छ।विषयगत शिक्षकको अभाव, विज्ञान तथा कम्प्युटर प्रयोगशालाको कमी र इन्टरनेट सुविधा अपर्याप्त रहेको छ ।

३.३.३ उद्देश्य

क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,

ख) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु,

ग) विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु,

३.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयहरूको नक्साङ्कन तथा संरचनागत सुधार गरी पूर्ण माध्यमिक संरचनामा रूपान्तरण गर्ने,

ख) सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा आवश्यकता अनुसार स्थापना गर्ने,

ग) निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने,

घ) माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने,

ङ) विपन्न तथा लक्षित समूहका लागि छात्रवृत्ति र विशेष अनुदानको व्यवस्था गर्ने,

च) विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

छ) वैकल्पिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

ज) सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने,

झ) माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,

ञ) शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने,

ट) शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

ठ) शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने,

ड) हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने,

ढ) स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट तथा श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रयोग विस्तार गर्ने,

ण) विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीप्रति उत्थानशील बनाउने,

त) विज्ञान विषय अध्ययनका लागि आवश्यक पूर्वाधारसहितको व्यवस्था गर्ने,

थ) थप विद्यालयहरूमा विज्ञान संकाय विस्तारका लागि अध्ययन तथा लगानी गर्ने,

द) व्यावसायिक, कृषि, सङ्गीत वा आयुर्वेद जस्ता विशिष्तीकृत विद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने,

ध) छानिएका विद्यालयलाई अङ्ग्रेजी माध्यमबाट नमूना विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने,

न) प्रजनन यौन शिक्षा, आत्मरक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

ऩ) सदाचार, अनुशासन र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने,

प) सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया तथा प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

फ) सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने,

ब) आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही प्रणाली विकास गर्ने।

भ) योग, ध्यान जस्ता क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ।

म) प्रत्यक विद्यार्थीको भविश्यको लक्ष्य निर्धारण वा छनोट कार्यक्रम राखी सोही अनुसार क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ।

य) सबै विद्यालयवीच अतिरिक्त तथा खेल प्रतियवगिता सञ्चालन गर्ने ।

३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाका लागि पहुँच सुनिश्चित हुने र शिक्षाको सान्दर्भिकता तथा गुणस्तरमा उल्लेखनीय सुधार आउने अपेक्षा गरिएको छायस अन्तर्गत सबै बालबालिकाले नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउनेछन् र खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुनेछ।सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पुरा गर्नेछन्, जसले गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवाह सुनिश्चित गर्नेछ र विद्यार्थीहरूको दक्षता, शारीरिक तथा मानसिक विकासमा योगदान पुऱ्याउनेछ ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे				
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७
१	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षक/कर्मचारी,प्राविधिक धारका प्रशिक्षकसमेत)	जना	१५	१५	१५	१५	१५	१५
२	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान माध्यमिक विद्यालय (कक्षा १-१२) (१ जना सहयोगी र १ जना लेखा कर्मचारी)	१० जना	१०	१०	१०	१०	१०	१०
३	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ९-१०)	जना	३११	३५०	४००	४५०	५००	५५०
४	राष्ट्रिय प्राविधिक सेवामा खटिएका जनशक्तिको निर्वाह खर्च तथा	३ जना	३	३	३	३	३	३
६	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ११-१२)	जना	३११	३५०	४००	४५०	५००	५५०
७	(कक्षा ९-१०) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	जना	२७८	३००	३५०	४००	४५०	५००
८	(कक्षा ११-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	जना	२७८	३००	३५०	४००	४५०	५००
९	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१०	संख्या	२	२	२	२	२	२
१०	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१२	संख्या	३	३	३	३	३	३
११	माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय	संख्या	२५	५	५	५	५	५

	तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासनल, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान							
१२	प्राविधिक विषय अध्यापन हुने विद्यालयलाई ल्याव सामग्री सहयोग अनुदान	१	१	१	१	१	१	१
१३	खुला विद्यालय सञ्चालन अनुदान माध्यमिक	०	०	०	०	०	०	०
१४	प्राविधिक धारतर्फ कक्षा ११ सञ्चालन गर्ने विद्यालयलाई ल्याव व्यवस्थापन अनुदान							
१५	नमुना विद्यालयको शैक्षिक तथा व्यवस्थापकीय योजना कार्यान्वनका लागि अनुदान (कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सञ्चालनका लागि समेत)	संख्या	१	१	१	१	१	१
१६	विद्यालय नक्साङ्कन गरी प्रारम्भिक बाल विकासदेखि कक्षा १२ सम्म पूर्ण माध्यमिक ढाँचामा रूपान्तरण गर्ने	संख्या	५	५	५	५	५	५
१७	विपन्न र लक्षित समूहका लागि निःशुल्क शिक्षा र विशेष छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने	जना	१०	२	२	२	२	२
१८	आवश्यकता अनुसार व्यावसायिक, सङ्गीत, आयुर्वेद वा कृषि विद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	संख्या	५	१	१	१	१	१
१९	छानिएका विद्यालयलाई अङ्ग्रेजी माध्यममा नमूना विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने	संखया	१	१	१	१	१	१
२०	स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट र श्रव्य–दृश्य सामग्री प्रयोग विस्तार गर्ने	संख्या	५	१	१	१	१	१
२१	किशोर–किशोरीको यौन शिक्षा, आत्मरक्षा र मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	विद्यालय	५	१ पटक	१	१	१	१
२२	सदाचार, अनुशासन, करुणा र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने	विद्यालय	१०	२	२	२	२	२
२३	सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया र प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	विद्यालय	५	१	१	१	१	१
२४	थप विद्यालयहरूमा विज्ञान संकाय विस्तारका लागि अध्ययन र लगानी गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	१
२५	विद्यालय पुनर्वितरण, समायोजन र नयाँ स्थापना गरेर पहुँच सुधार गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	१

२६	विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण र समावेशी पूर्वाधार सुनिश्चित गर्ने	विद्यालय	५	५	५	५	५	५
२७	शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन, पेसागत विकास र अभिप्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वार्षिक	१०	२	२	२	२	२
२८	सिकाइ उपलब्धि मापन र आवधिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने	वार्षिक	१५	३	३	३	३	३
२९	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट र महामारीजस्ता अवस्थाप्रति उत्थानशील बनाउने	विद्यालय	५	१	१	१	१	१
३०	विद्यार्थीलाई पोषण, स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सहयोग उपलब्ध गराउने	विद्यालय	५	१	१	१	१	१
३२	शैक्षिक उपलब्धि न्यून भएका सामुदायिक विद्यालयका लागि अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	विद्यालय	५	१	१	१	१	१
३३	विज्ञान प्रदर्शनी कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१
३४	सङ्गित तथा नृत्य प्रतियोगिता	पटक	१	१	१	१	१	१
३५	वादविवाद, हाजिरी जवाफ र वक्तृत्वकला प्रतियोगिता	पटक	५	१	१	१	१	१
३६	निबन्ध र कविता लेखन प्रतियोगिता	पटक	५	१	१	१	१	१
३७	एसइइ दिएका विद्यार्थीहरूका लागि व्यवसायिक तथा प्राविधिक सिप सम्बन्धी तालिम	संख्या	४०	५०	६०	७०	९०	१००
३८	विद्यार्थीहरूका लागि Robotics boot camp तथा प्रदर्शनी	पटक	१	१	१	१	१	१
३९	सबै सामुदायिक विद्यालयमा खेलकुद तथा अतिरिक्त कियाकलाप संचालन गर्ने	पटक	२५	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४०	STEAM Education सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४१	सामुदायिक विद्यालयमा सुरक्षा गार्ड व्यवस्थापन	०	०	०	०	०	०	०

३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाई

३.४.१ परिचय

औपचारिक पद्धति भन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समुहमा दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो।यो एउटा निरन्तर प्रक्रिया जस्तो पनि हो।औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानवजीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रियालाई प्रशोधन गर्न जीवनप्रयन्त अर्थात आजीवन सिकाई प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो।अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्छन्।आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन् । तसर्थ सिकाई जीवन पद्धतिसंग जोडिएको हुनेछ।अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ।निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाई अवसरका लागि स्तरबृद्धि शिक्षासंग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासंग अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ । विभिन्न सिकाई अवस्थाको आधारमा थप सिकाई अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाई संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ।राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाई संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने निर्धारण गरेको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्थ

गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष सम्मका विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेको व्यक्तिलाई लक्षित गरी विभिन्न वर्षमा सञ्चालन गरिएको साक्षरता कक्षाहरूबाट गाउँपालिकाको १५ देखि ६० वर्ष उमेरका जनसंख्यामा कुल साक्षरता ८३ प्रतिशत भन्दा माथि पुगेको छ ।गाउँपालिकामा ६ वटा सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरू सञ्चालनमा रहेकाछन् । विभिन्न कारणले औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित भएका नागरिकहरूका लागि अनौपचारिक शिक्षा र वैकल्पिक सिकाइको अवसर सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखेको छ।सबै उमेर समूहलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा जोड्दै जीवन पर्यन्त सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्य लिएको छ । औपचारिक शिक्षाबाट बाहिर रहेका नागरिकहरूलाई समेट्ने संस्थागत संरचना सुदृढ गर्न आवश्यक देखिएको छ।केही सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालय सञ्चालनमा रहे पनि सबै वडामा प्रभावकारी पहुँच विस्तार गर्नुपर्ने

अवस्था रहेको छ। गैर सरकारी संस्थाहरुको समन्वय र स्रोतको आवश्यकता महसुस भई प्रौढ साक्षरता, खुला तथा दूर शिक्षामा सहभागिता बढाउन थप सहजीकरण आवश्यक रहेको छ।

३.४.३ उद्देश्य

क) अनौपचारिक शिक्षा एवम् आजीवन सिकाइको माध्मबाट जीवनोपयोगी, सीपमूलक र निरन्तर सिकाइका कार्यक्रम विस्तार गर्नु,

ख) सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,

ग) औपचारिक, अनौपचारिक तथा अरितिक माध्यमबाट प्राप्त ज्ञान, सिपको अभिलेखीकरण गरी परीक्षण तथा प्रमाणीकरण गर्नु।

३.४.४ रणनीतिहरू

क) घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर तथा निरक्षर जनसंख्याको पहिचान र अभिलेखीकरण गर्ने,

ख) औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित सबै उमेर समूहलाई लक्षित गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

ग) प्रत्येक वडामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना, समायोजन तथा सुदृढीकरण गर्ने,

घ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई बहुउद्देश्यीय केन्द्रका रूपमा विकास गर्दै विद्युतीय पुस्तकालय, सूचना केन्द्र तथा अन्य सेवा विस्तार गर्ने,

ङ) "एक वडा एक पुस्तकालय" अवधारणा कार्यान्वयन गरी गाउँस्तरीय पुस्तकालय सञ्जाल निर्माण गर्ने,

च) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरी डिजिटल सिकाइ पहुँच बढाउने,

छ) प्रौढ साक्षरता, साक्षरोत्तर तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम समुदायको सहकार्यमा सञ्चालन गर्ने,

ज) संघीय, प्रदेश सरकार तथा अन्य संघसंस्थासँग सहकार्य र साझेदारीमा कार्यक्रम विस्तार गर्ने,

झ) नवसाक्षर महिला तथा पुरुषलाई आयआर्जन र सीपमूलक कार्यक्रमसँग जोडेर आत्मनिर्भर बनाउने,

ञ) नागरिकहरूको आवश्यकता अनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुल र भाषिक विविधताअनुसार सामग्री विकास तथा प्रयोग गर्ने,

ट) खुला, वैकल्पिक, परम्परागत विद्यालय तथा मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा, विहार र वेद विद्याश्रमसँग समन्वय र सुदृढीकरण गर्ने,

ठ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, अभिलेखीकरण र प्रवर्द्धन गर्ने,

ड) सरोकारवालाको समन्वयमा साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षा सञ्चालन गर्ने,

ढ) समुदायमा रहेका परम्परागत ज्ञान तथा सीपहरुको अभिलेखीकरण गरी परीक्षण तथा प्रमाणीकरण गर्ने,

ण) अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र अभिलेखीकरण प्रणाली सुदृढ गर्ने,

त) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत आयआर्जन तथा सीपमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

थ) गाउँपालिकालाई पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित पालिका घोषणा गर्ने लक्ष्यसहित चरणबद्ध कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्ने,

द) टोल/टोलमा किशोरी समुह गठन गरी यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य, लैंङ्गिक हिंसा, जीवन उपयोगी शिक्षा, सिप मुलक तथा स्वावलम्बनका कार्यक्रमहरु लगायत कानुनी प्रावधानहरुका साथै महिला शसक्तिकरणामा जोड दिने।

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धिः सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ र रोजगारीको अवसर प्राप्त भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे				
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७
१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन अनुदान	वटा	८	६	८	८	८	८
२	पुराना सामुदायिक पुस्तकालयलाई व्यवस्थापनका लागि अनुदान	वटा	६	१	२	२	१	१
३	युवाका लागि कानूनी साक्षरता कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१
४	युवाहरूलाई लागु पदार्थ र दुर्व्यसनबाट जोगाउन सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	५	१	१	१	१	१
५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालयको लागि विभिन्न विधाका पुस्तक खरिद तथा वितरण	संख्या	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
६	अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन	वडा	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
७	घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षरता तथा अनौपचारिक शिक्षाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने	वडा	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
८	अनौपचारिक शिक्षाको एकीकृत तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्ने	संख्या	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
९	प्रत्येक वडामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना र सुदृढीकरण गर्ने	वडा	८	८	८	८	८	८
१०	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई व्यवस्थापन अनुदान र क्षमता अभिवृद्धि प्रदान गर्ने	संख्या	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
११	सिकाइ केन्द्रहरूमा इन्टरनेट र सूचना प्रविधि सुविधा उपलब्ध गराउने	१	१	१	१	१	१	१
१२	"एक वडा एक पुस्तकालय" स्थापना गरी पुस्तकालय सञ्जाल विकास गर्ने	वडा	८	८	८	८	८	८
१३	वडा र टोलमा प्रौढ साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्ने	वडा	८	८	८	८	८	८
१४	सहभागीहरूको व्यक्तिगत सूचना प्रणाली विकास गर्ने	संखया	६	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१५	आवश्यकता अनुसार जीवनोपयोगी र सीपमूलक पाठ्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	६	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१६	तह १ र २ को सिकाइको प्रमाणीकरण गर्ने	संख्या	६	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१७	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सीप विकास र आयआर्जन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	८	८	८	८	८	८
१८	खुला तथा दूर शिक्षामा सहजीकरण गर्ने	संख्या	८	८	८	८	८	८
१९	परम्परागत ज्ञानको संरक्षण र अभिलेखीकरण गर्ने	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
२०	बहुसञ्चार केन्द्र स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	वटा	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

परिच्छेद - ४

अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

नेपालको विद्यमान संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, शिक्षा ऐन तथा सम्बन्धित नियम निर्देशनले पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने प्रमुख माध्यमका रूपमा लिएको छ । यी कानुनी प्रावधानअनुसार पाठ्यक्रमले विद्यार्थीको सैद्धान्तिक ज्ञानसँगै व्यवहारिक, जीवनोपयोगी सीप विकास गर्न लक्षित गरेको छ भने मूल्याङ्कन प्रणालीले सिकाइ उपलब्धि, दक्षता र सिकाइ प्रक्रियामा प्रगतिको मापन गर्दै विद्यार्थीको पूर्ण मूल्याङ्कन गर्न सुनिश्चित गर्दछ । यसले शिक्षक र विद्यालयलाई पनि जिम्मेवार बनाउँदै शिक्षा प्रणालीमा पारदर्शिता, समावेशिता र गुणस्तरीय सुधारको वातावरण सिर्जना गर्ने कार्य गर्दछ ।

नेपालमा वि.सं. २०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा आवश्यक जगहरूसहित पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत प्रबन्धका रूपमा शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो । पाठ्यकम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरतासँगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्रद्वारा भइरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.सं. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरू गरियो । यसै क्रममा वि.सं.२०७६ सालमा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई सो विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरू गरिएको र वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू अर्थात् कक्षा १ देखि १२ सम्म यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको छ।राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ८ सम्म) मा स्थानीय पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरेको छ ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिकामा हाल पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने माध्यमका रूपमा विकास गर्ने प्रयास भइरहेको छ। विद्यालयहरूमा स्थानीय आवश्यकता, भाषा, कला, संस्कृति, र सिप समेटिएको स्थानीय पाठ्यक्रम हाल पूर्ण रूपमा लागू नभएको अवस्थालाई गाउँपालिकाले कमजोरीका रूपमा स्वीकार गरेको छ । यसलाई सुधार्न गर्ने गाउँपालिकामा स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरी लागू गरिएको छ, जसले विद्यार्थीको जीवनोपयोगी सीप, नैतिक शिक्षा, अनुशासन, भूगोल, जनसंख्या, रहनसहन, साँस्कृति, धार्मिक, सामाजिक, आर्थिक र समाजसेवा जस्ता विषयहरु पाठ्यक्रममा जोडिएका छन् ।

मूल्याङ्कन र परीक्षा प्रणालीमा परम्परागत, केवल सैद्धान्तिक मूल्याङ्कनमा निर्भर अभ्यासलाई सुधार गर्दै वैज्ञानिक, व्यवस्थित र नतिजामुखी बनाउने प्रयास भइरहेको छ। आधारभूत र माध्यमिक तहका प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि मापन गर्ने सूचकहरू विकास गर्ने रणनीति लिइएको छ । शिक्षकको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र परीक्षाको परिणामसँग जोड्ने, अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष मूल्याङ्कन गर्ने, तथा प्रयोगात्मक अभ्यास र इन्टर्नसिप समेत मूल्याङ्कनमा समावेश गर्ने व्यवस्था विकास भइरहेको छ।

गाउँपालिकाले मूल्याङ्कन र अनुगमनलाई चुस्त र दुरुस्त बनाउन स्थानीय संयन्त्र निर्माण गर्ने र भविष्यमा माध्यमिक तहसम्मको परीक्षा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गर्न पूर्वाधार र जनशक्ति तयार गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यसरी, सर्केगाड गाउँपालिकाले पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई स्थानीय परिवेश अनुकूल, समावेशी, समतामूलक, गुणस्तरीय र नतिजामुखी बनाउन अग्रसर रहेको देखिन्छ।

४.१.३ उद्देश्य

क) विद्यालय तहको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
ख) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु,
ग) पाठ्यक्रमले तोके बमोजिम विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नु,
घ) पाठ्यक्रमको उद्देश्य पूरा गर्न स्थानीय स्तरमा पाईने सामग्रीको प्रयोगमा जोड दिनु,

४.१.४ रणनीतिहरू

क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,
ख) विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण गर्ने,
ग) पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
घ) विपद्, महामारी तथा संङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
ङ) स्थानीय पाठ्यक्रमलाई समय सान्दर्भिक बनाउन अध्यावधिक गर्ने,
च) शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका, स्रोत सामग्री, विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने,
छ) शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गर्ने,
ज) सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,
झ) विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने,

ञ) सहपाठी सिकाइ समूह, सिकाई सञ्जाल गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने,

ट) शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने,

ठ) स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने,

ड) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न वातावरण सृजना गर्ने,

ढ) स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास एवमं कार्यान्यिन गर्ने,

ण) स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने,

त) सहभागितामूलक मूल्याङ्कनमा जोड दिने,

थ) स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने सामग्री निर्माण, प्रयोगमा र व्यवस्थापनमा शिक्षक विद्यार्थीलाई उत्प्रेरित गर्ने,

द) विद्यार्थीलाई अभिभावकको सहयेगमा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने शिक्षण सामग्री निर्माण गर्न लगाई प्रतिस्प्रधात्मक प्रदर्शनी मेला सञ्चालन गर्ने,

ध) पाठ्यक्रमको उद्देश्य पूरा गर्न मुल्य पर्ने र मुल्य नपर्ने शैक्षिक सामग्रीको प्रयोगमा जोड दिने ।

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार भएको हुनेछ ।

ख) मुख्य क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र. सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे				
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७
१	कक्षा १-३ मा पढाइ तथा गणित क्षेत्रका थप सिकाइ सामग्री छपाइ तथा वितरण	पटक १	२७	५	५	५	५	७
२	राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट विकास गरिएको कक्षा ८ को परीक्षा सञ्चालनसम्बन्धी मार्गदर्शन समेतका आधारमा परीक्षा सञ्चालन तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन	संख्या	३१८	३५०	४००	४५०	५००	५५०
३	एकीकृत पाठ्यक्रमसम्बन्धी कस्टमाइज्ड तालिम (अनलाइन समेत)	विद्यालय	१३५	२७	२७	२७	२७	२७
४	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक प्रोबोधीकरण (सबै तहका सबै विषय)	पटक	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
५	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास र छपाइ	पालिका	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
८	उत्कृष्ठ नतिजा ल्याउने विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम (कक्षा ८, १० र १२)	जना	१५	३	३	३	३	३
९	Talent-Based Learning class -TBLC / पाठ्यपुस्तक विहीन कक्षा (क्षमता, सिप तथा कलामैत्री) सञ्चालन	विद्यालयमा	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१०	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण मूल्याङ्कन कार्यक्रम	पटक	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
११	विद्यालय तहका परीक्षा (सबै कक्षाका त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक) सञ्चालन गर्न खर्च व्यवस्थापन	२७ विद्यालय	३ पटक	३	३	३	३	३
१२	एसइइ दिएका विद्यार्थीहरूका लागि फास्टफुड कुकिङ कार्यक्रम सञ्चालन सीप परीक्षण सहित	०	०	०	०	०	०	०
१३	सामुदायिक विद्यालयका सिकाइ क्षमता कमजोर भएका विद्यार्थीहरूका अभिभावकहरूका लागि परामर्श तथा अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	२७ विद्यालय	५	५	५	५	७	

१४	पाठ्क्रम अभिमुखिकरण	२७ विद्यालय	५	५	५	५	७	
१५	शिक्षक तालिम र पुनर्ताजगि तालिम	२७ विद्यालय	२७	२७	२७	२७	२७	
१६	शिक्षक पेसागत सहयोग	२७ विद्यालय	२७	२७	२७	२७	२७	
१७	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	२७ विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८	आवधिक मूल्यांकन	२७ विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९	डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग	२७ विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०	सूचना प्रविधिको प्रयोग	२७ विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२१	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक	२७ विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२२	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन		१ पटक	१	०	०	०	०
२३	माध्यम भाषाको रुपमा मातृभाषको प्रयोग							

२४	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	२७ विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
२५	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तै: विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाह्रखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको ब्यवस्था	२७ *विद्षालय*	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
२६	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	२७ विद्यालय	५	५	५	५	५	७
२७	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	२७ विद्यालय	५	५	५	५	५	७
२८	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	२७ विद्यालय	२७	२७	२७	२७	२७	२७
२९	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखिकरण	२७ विद्यालय	२७	५	५	५	५	७
३०	विद्यार्थीको आवधिक मूल्यांकन	२७ विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३१	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	२७ विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३२	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	२७ विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

३३	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	२७ विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३४	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयन	२७ विद्यालय	१पटक	१	०	०	०	०
३५	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन	२७ विद्यालय	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३६	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण।	२७ विद्यालय	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३७	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	२७ विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३८	समावेशी तथा बहुभाषिक मूल्याङ्कन उपकरण विकास र प्रयोग	१ पटक	१	१	०	०	०	०
३९	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन।	२७ विद्यालय	५	१	१	१	१	१
४०	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	२७ विद्यालय	१ पटक	१	१	१	१	१
४१	पाठ्यपुस्तक तथा सहायक शिक्षण सामग्रीको प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित	२७ विद्यालय	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४२	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन	५ समुह	५	५	५	५	५	५
४३	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना कार्यान्वयन	२७	५	१	१	१	१	१

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासको भूमिका निर्णायक हुन्छ। गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, प्रेरित, समर्पित र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ।शिक्षकको विषयगत ज्ञान, शिक्षण सिकाइमा दक्षता र नमुना व्यवहारले विद्यार्थीको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। यसका लागि शिक्षकको पेसागत विकास सुनिश्चित गर्दै विद्यालयमा प्रभावकारी शिक्षक व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ। आधारभूत तह (१-५) मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा, आधारभूत तह (६-८) र माध्यमिक तहमा विषयगत मापदण्ड अनुसार कायम गरिएको छ। शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, तालिम, पुर्नताजगीय तालिम, कार्यशाला, अवलोकन भ्रमण, मेन्टरिङ तथा प्रविधिको प्रयोग मार्फत शिक्षक पेसालाई रोजाइको पेसा बनाउने प्रयास गाउँपालिकाले गर्दै आएको छ।यसरी शिक्षक व्यवस्थापन र विकासले शिक्षाको गुणस्तर वृद्धि गर्न, शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने र कक्षाकोठामा विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण सिकाइ प्रवाह सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखिएको छ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिकाभित्रका अधिकांश विद्यालयहरूमा विषयगत शिक्षकहरूको दरबन्दी पर्याप्त नभएको देखिन्छ। विद्यार्थी संख्याको अनुपात मिलाएर शिक्षक दरबन्दीको मिलान, पुनर्वितरण र व्यवस्थापन गर्न अहिले टड्कारो आवश्यकता छ। त्यस्तै, हाल कार्यरत शिक्षकहरुका लागि नवीनतम् शिक्षण पद्धति, सूचना प्रविधि र बाल मनोविज्ञानसँग सम्बन्धित नियमित र गुणात्मक तालिमको अभाव रहेको छ। शिक्षकहरूको निरन्तर पेसागत विकासलाई अझ नतिजामुखी र नियमित बनाउन आवश्यक छ। साथै, शिक्षा क्षेत्रमा हुने राजनीतिक हस्तक्षेप र नियुक्ति विवादले शैक्षिक गुणस्तरमा ह्रास ल्याइरहेको र शिक्षक व्यवस्थापनलाई जटिल बनाएको देखिन्छ। शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग वैज्ञानिक रूपमा जोड्ने संयन्त्रको कमी भएको छ, जसले शिक्षकलाई थप जिम्मेवार, उत्तरदायी र नतिजामुखी बन्न आवश्यक देखिन्छ। गाउँपालिकामा दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकहरूको आपूर्ति पर्याप्त छैन भने प्रधानाध्यापकहरूको छनोट प्रक्रियामा पनि योग्यता र क्षमतामाथि आधारित सुधार आवश्यक छ। यी चुनौतीहरूको समाधानका लागि गाउँपालिकामा विद्यालय समायोजन, कक्षा तथा तह समायोजन, शिक्षक दरबन्दी मिलान, कार्यसम्पादनमा आधारित पुरस्कार तथा प्रोत्साहन, र नियमित पुनर्ताजगी तालिमको माध्यमबाट दीर्घकालीन रणनीतिहरू लागू गर्दै आएको छ।

४.२.३ उद्देश्य

- **क)** विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु,
- **ख)** विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास र शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,

ग) शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु ।

४.२.४ रणनीतिहरू

- क) विद्यार्थी संख्यासँग अनुपात मिलाएर तहगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान र आवश्यकता अनुसार पुनर्वितरण गर्ने,
- ख) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने,
- ग) दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकको आपूर्ति सुनिश्चित गर्ने र नियुक्ति प्रक्रियालाइ पारदर्शी बनाउने,
- घ) शिक्षकहरूको नियमित पेशागत विकासका लागि तालिम, कार्यशाला, सेमिनार, अवलोकन भ्रमण र मेन्टरिङको व्यवस्था गर्ने
- ङ) शिक्षकलाई ICT उपकरण, स्मार्ट बोर्ड र डिजिटल शिक्षण विधि प्रयोगमा प्रशिक्षित गर्ने,
- च) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली मार्फत विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक र अनुभवी शिक्षकहरुबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग उपलब्ध गराउने,
- छ) शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र मूल्याङ्कनसँग जोडेर वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने,
- ज) उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शिक्षकलाई पुरस्कार र प्रोत्साहन कार्यक्रम मार्फत प्रेरित गर्ने,
- झ) शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने,
- ञ) प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा तथा संसाधन व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने,
- ट) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको पेशागत विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धति विकास गर्ने,
- ठ) नियुक्ति र पदस्थापन प्रक्रियामा राजनीतिक हस्तक्षेप न्यूनिकरण गरी योग्यता र अनुभवमा आधारित निर्णय सुनिश्चित गर्ने,
- ड) कार्ययोजना, शैक्षिक योग्यता र अनुभवको आधारमा प्रधानाध्यापकको छनौट गर्ने,
- ढ) नवप्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरण मार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउने,
- ण) शिक्षकले कक्षा कोठामा बिताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापक जिम्मेवार हुने,
- त) शिक्षक व्यवस्थापन र विकासको प्रभावकारितालाई समय-समयमा अनुगमन गरी सुधारात्मक कदम चाल्ने ।

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन हुनेछ, विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ र शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे				
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७
१	शिक्षक दरबन्दी तथा शिक्षक अनुदान प्राप्त नगरेका सामुदायिक विद्यालयहरूलाई गैर अनुदान	जना	३५	३५	३५	३५	३५	३५
२	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	जना	५	३	४	५	५	५
३	आधारभूत तह कक्षा (६-८) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	जना	७	८	९	१०	११	१२
४	विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको निरन्तर पेशागत सहयोगका लागि मेन्टरिङ पद्धतिको कार्यान्वयन	२७ विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
५	स्थानीय तहमा शिक्षक बैङ्क स्थापना र कार्यान्वयन		१ पटक	५००००	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
६	शिक्षक तालिम (नयाँ प्रवेशी, पुनर्ताजगी, शैक्षिक केन्द्रित, शैक्षिक सामग्री निर्माण, ICT र मूल्याङ्कन)	२७ विद्यालय	१३५	२७	२७	२७	२७	२७
७	विद्यालय किशोरी पोषण, मनोपरामर्श तथा प्रजनन् शिक्षा सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम	५	५	१	१	१	१	१
८	शिक्षक बैंक स्थापना तथा व्यवस्थापन (करार/अस्थायी/अन्य)	५	१	१	१	१	१	१
९	पालिका शिक्षण अनुदान	२७	३५	३७	३८	३८	३८	३८
१०	शिक्षक दरबन्दीको पुनर्वितरण र विषयगत आवश्यकताअनुसार समायोजन	पालिका	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

११	शिक्षकको पेशागत क्षमता विकासका लागि कार्यशाला, तालिम, अवलोकन भ्रमण, क्लस्टर बैठक र अनलाइन फोरम सञ्चालन गर्ने	२७	१०	२	२	२	२	२
१३	शिक्षकको कार्यसम्पादन र विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिसँग जोडेर नतिजामुखी मूल्याङ्कन लागू गर्ने	विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१४	प्रधानाध्यापकलाई विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा र स्रोत व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान	जना	२७	१	१	१	१	१
१५	नयाँ प्रविधि र आधुनिक शिक्षण विधि प्रयोग प्रवर्द्धन गर्ने	विद्यालय	२७	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१६	शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको निरन्तर मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	विद्यालय	२७	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१७	शिक्षकको प्रेरणा, व्यावसायिक प्रतिबद्धता र जवाफदेहिता बढाउने कार्यक्रम लागू गर्ने	विद्यालय	२७	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१९	कक्षा १–३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण–सिकाइ तालिमको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	२७	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
२०	एकीकृत पाठ्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि पठन तत्व तथा ढाँचासम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	२७	१ पटक	२७	२७	२७	२७
२१	शैक्षिक सामग्री निर्माण तालिम/कार्यशालाको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	२७	१ पटक	१	१	१	१
२२	एकीकृत पाठ्यक्रममा पठन तत्व तथा ढाँचासम्बन्धी पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने	विद्यालय	२७	१	१	१	१	१
२३	प्रविधि-मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट प्रयोग तालिमको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	२७	१	१	१	१	१
२६	सामुदायिक विद्यालय प्र.अ. भत्ता व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने	विद्यालय	२७	२७	२७	२७	२७	२७

४.३ समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

समता र समावेशीकरण शिक्षा क्षेत्रमा विशेष रूपमा महत्वपूर्ण मानिन्छन् । समावेशी शिक्षा प्रणालीले सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्दछ। विद्यालयले विद्यार्थीहरूको विविध आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रम, शिक्षण विधि, मूल्याङ्कन र भौतिक वातावरण अनुकूल बनाउँछ। यसले विशेष आवश्यकता भएका, अपाङ्गता भएका, भाषिक वा सांस्कृतिक रूपमा फरक पृष्ठभूमिका तथा वञ्चित समुदायका बालबालिकालाई शिक्षा प्रणालीमा समावेश गर्न मद्दत गर्दछ ।

समता र समावेशीकरणको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सामाजिक न्याय, समान अवसर, मानव अधिकारको संरक्षण र दिगो विकासलाई प्रवर्द्धन गर्दछ । यसले समाजमा रहेका विभेद र असमानता कम गर्दै सबै नागरिकलाई समान रूपमा सम्मानजनक र सक्रिय जीवन जीउने अवसर प्रदान गर्दछ । त्यसैले, समता र समावेशीकरणलाई नीति, योजना र कार्यक्रमहरूको मुख्य आधारका रूपमा ग्रहण गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिकाले शिक्षा तथा सामाजिक सेवामा समता र समावेशीकरणलाई प्राथमिकता दिँदै विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । गाउँपालिकामा हाल २७ वटा सामुदायिक विद्यालय र १ वटा संस्थागत विद्यालय रहेका छन्, जसमा ३९३२ जना विद्यार्थी अध्ययनरत छन्। तीमध्ये छात्राको संख्या ५०.३३ प्रतिशत रहेको छ भने दलित, जनजाति तथा अन्य वञ्चित समुदायका विद्यार्थीहरूको संख्या करिब ३८.१९ प्रतिशत रहेको अनुमान छ ।

गाउँपालिकाले आर्थिक रूपमा कमजोर तथा वञ्चित समुदायका विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ । हालसम्म ७४२ जना छात्रा १८५ जना दलित छात्र र ९ जनाले आवाशीय र ८ जना अपाङ्ग गरेर १७ जना विद्यार्थीहरुले छात्रवृत्ति सुविधा प्राप्त गरेका छन्। त्यसैगरी अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको संख्या करिब र उनीहरूका लागि समावेशी शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास भइरहेको छ ।

यद्यपि, केही विद्यालयहरूमा शिक्षक दरबन्दी, स्रोतसाधन तथा पूर्वाधारको असमानता देखिन्छ। विशेष गरी दुर्गम बस्तीका बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सिकाइ उपलब्धि तथा डिजिटल स्रोतमा पहुँच अझै चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

समग्रमा हेर्दा, सर्केगाड गाउँपालिकाले समता र समावेशीकरणलाई संस्थागत गर्न प्रयास गरे पनि सबै समुदाय र समूहसम्म सेवाको समान पहुँच सुनिश्चित गर्न थप तथ्यमा आधारित योजना, लक्षित कार्यक्रम तथा प्रभावकारी अनुगमन आवश्यक देखिन्छ ।

४.३.३ उद्देश्य

क) शिक्षा तथा सामाजिक सेवामा सबै बालबालिका र समुदायको समान पहुँच सुनिश्चित गर्दै विशेषगरी वञ्चित, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सहभागिता वृद्धि गर्नु,

ख) जात, लिङ्ग, भाषा, धर्म, वर्ग, आर्थिक अवस्था, अपाङ्गता तथा भौगोलिक अवस्थाका कारण हुने विभेदलाई न्यूनीकरण गर्दै समावेशी, सुरक्षित र समान अवसरयुक्त वातावरण निर्माण गर्न,

४.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्न शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावक लगायत सबै सरोकारवालाहरूलाई नियमित अभिमुखीकरण तथा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ख) विद्यालयका सबै शैक्षिक तथा अतिरिक्त गतिविधिहरूमा बालबालिकाको समावेशी तथा समान सहभागिता सुनिश्चित गर्ने

ग) विद्यालयमा विशेषगरी छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि 'जेन्डर फोकल पर्सन वा गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गर्ने

घ) प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राखी विद्यार्थी तथा सरोकारवालाहरूका गुनासो सङ्कलन र समाधानको व्यवस्था गर्ने

ङ) सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरू (शौचालय र्‍याम्प, सुरक्षित कक्षा कोठा आदि) निर्माण तथा सुधार गर्ने

च) घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत बालबालिका सम्बन्धी आवश्यक विवरण सङ्कलन गरी तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने र सोही आधारमा योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

छ) साधारण विद्यालयमा भर्ना भएर अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाका लागि स्रोत कक्षा वा आवश्यक सहयोगी सेवा उपलब्ध गराउने

ज) समावेशी र समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित विद्यार्थीहरूका लागि आवश्यक छात्रवृत्ति तथा अन्य सहयोग कार्यक्रम उपलब्ध गराउने

झ) विशेषगरी किशोरीहरूलाई हुने विभेद, हिंसा तथा हेपाइ न्यूनीकरण गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रम, अनुगमन, निरीक्षण तथा आवश्यक अनुसन्धान सञ्चालन गर्ने र विभेद गर्ने व्यक्तिलाई कानुनी दायरामा ल्याउने

४.३.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रुपले कमजोर अपाङ्गता भएका र सहारा विहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	२०९३
१	छात्रा छात्रवृत्ति (कक्षा १-५) कर्णाली प्याकेज समेत गैर आवसीय	जना	७९९	७९९	८५०	९००	९५०	१०००	१०००
२	दलित छात्रवृत्ति (कक्षा १-५) गैर आवसीय	जना	१७१	१७१	२००	२२०	२५०	२७०	३००
३	आधारभूत तहमा अध्ययनरत लक्षित समूह (२२ जनजाति तथा सिमान्तकृत समूह, मुक्त कमैया, वादी, हलिया, चरूवाका सन्ततिसमेत) का विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	०	०	०	०	०	०	०	०
५	अपाङ्ग छात्रवृत्ति (कक्षा १-१२) गैर आवासीय	जना	परिचय पत्रका आधारमा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
७	अपाङ्ग विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति (कक्षा १-१२) (आवासीय)	जना	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२०
८	फिडर छात्रावासमा अध्ययनरत छात्रालाई छात्रवृति आवासीय	०	०	०	०	०	०	०	०
९	सार्वजनिक निजी साझेदारीमा सञ्चालित नमुना विद्यालयमा स्वीकृत कोटामा अध्यनररत छात्रछात्रालाई छात्रवृति आवासीय	०	०	०	०	०	०	०	०

१०	हिमाली आवासीय छात्रवृति	०	०	०	०	०	०	०	०
११	HIV प्रभावित बालाबालिका तथा बादी समुदायका विद्यार्थीका लागि आवासीय प्रबन्ध	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	सडक बालाबालिका तथा बालश्रमिकका लागि आवासीय शैक्षिक प्रवन्धका लागि छात्रवृति	०	०	०	०	०	०	०	०
१३	विपन्न लक्षित छात्रवृत्तिकालागि छनोट भएका (कक्षा ६-१२ मा अध्ययनरत) विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना	८१	९०	९५	१००	१०५	११०	११५
१४	आवासीय छात्रवृति प्राप्त बालबालिकालाई आवास सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	१	१	१	१	१	१	१
१५	स्रोत कक्षा व्यवस्थापन अनुदान	वटा	१	१	१	१	१	१	१
१६	विशेष आवश्यकत्ता भएका विद्यार्थी अध्ययनरत विद्यालय अनुदान (अनुसूची अनुसारका विद्यालय)	००	०	०	०	०	०	०	०
१७	विशेष शिक्षा परिषद् अन्तर्गत सञ्चालित विद्यालयका लागि शैक्षिक सामग्री तथा मसलन्द खर्च	०	०	०	०	०	०	०	०
१८	हाल सञ्चालनमा रहेका बहुभाषिक शिक्षा विद्यालय अनुदान	०	०	०	०	०	०	०	०

१९	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जाल परिचालनको लागि स्थानिय तहलाई अनुदान	०	०	०	०	०	०	०	०
२०	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जाल गठन तथा सञ्चालन अनुदान	०	०	०	०	०	०	०	०
२१	बालबालिकाको अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचानका (Disability Screening) गर्न स्थानीय तह एवम् विद्यालयका लागि कार्यक्रम	पटक	१	०	०	०	०	०	०
२२	विपन्न, अपाङ्गता, असहाय र सीमान्तकृत विद्यार्थीहरूको शिक्षणको लागि नितेन मेमोरियल तथा स्कोलास्टिक एकेडेमीलाई एकमुष्ठ अनुदान	०००	०००	००	०	०	०	०	०
२३	पालिका छात्रवृत्ति कोष स्थापना (जेहनदार, असहाय, विपन्न र समस्याग्रस्त विद्यार्थीहरूका लागि) तथा संचालन	जना	२५	५	५	५	५	५	
२४	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि वोसिया खेलकुद प्रशिक्षण एवं प्रतियोगिता संचालन सहयोग	००	०	०	०	०	०	०	
२५	समता र समावेशीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	पटक	२	१	१	१	१	१	
२६	विद्यालयमा जेन्डर फोकल पर्सन तोक्ने।	विद्यालय	२७	२७	२७	२७	२७	२७	

२७	प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राख्ने।	२७विद्यालय	२७	२७	२७	२७	२७	२७	
२८	गुनासो व्यवस्थापन तथा समाधान प्रणाली सञ्चालन गर्ने।	२७	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
२९	विद्यालयमा लैङ्गिकमैत्री शौचालय निर्माण गर्ने।	वटा	२७	५	५	५	५	७	
३०	अपाङ्गमैत्री संरचना (र्याम्प, रेलिङ आदि) निर्माण गर्ने।	०	०	०					
३१	घरधुरी सर्वेक्षणमार्फत बालबालिकाको विवरण सङ्कलन गर्ने।	वडा	८	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
३२	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको पहिचान गर्ने।	वडा	८	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
३३	विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाका लागि स्रोत कक्षा सञ्चालन गर्ने।	वटा	१	१	१	१	१	१	
३४	वञ्चित तथा सीमान्तकृत समूहका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने।	०	०	०					
३५	किशोरीहरूका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	विद्यालय	११	११	११	११	११	११	
३६	विद्यालयमा विभेद तथा हिंसा न्यूनीकरण अभियान सञ्चालन गर्ने।	विद्यालय	२७	१	१	१	१	१	

३७	विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावकसँग अन्तरक्रिया गर्ने।	पटक	१५	३	३	३	३	३	
३८	समता र समावेशीकरणसम्बन्धी नियमित अनुगमन गर्ने।	वटा	२७	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
३९	आवश्यक परेमा विभेदसम्बन्धी घटनामा अनुसन्धान तथा कारबाही गर्ने।	वटा	२७	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
४०	बालिका तथा समावेशी शिक्षा रणनीति २०८० र व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदणंड २०८० कार्यान्वयन गर्ने	वटा	२७	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	

४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ कार्यक्रम विद्यालय उमेरका बालबालिकाको समग्र विकास, नियमित उपस्थिती र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सञ्चालन गरिने महत्वपूर्ण कार्यक्रम हो। यस कार्यक्रम अन्तर्गत विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकालाई पोषणयुक्त दिवा खाजा उपलब्ध गराउने, स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्ने, व्यक्तिगत तथा वातावरणीय सरसफाइका व्यवहारहरू प्रवर्द्धन गर्ने तथा विद्यालयमा सुरक्षित र स्वच्छ वातावरण निर्माण गर्ने कार्यहरू गरिन्छन्। यसले बालबालिकाको स्वास्थ्य अवस्था सुधार गर्न, कुपोषण न्यूनीकरण गर्न तथा विद्यालयमा नियमित उपस्थिति र सक्रिय सहभागिता बढाउन महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँछ। साथै, विद्यालय, अभिभावक र समुदायको सहकार्यमा स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ सम्बन्धी सकारात्मक व्यवहार विकास गर्न पनि यस कार्यक्रमले सहयोग गर्दछ।

४.४.२ बर्तमान अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिकाले बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र समग्र विकास सुनिश्चित गर्न विद्यालय स्तरमा विविध कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ।सामुदायिक विद्यालयहरूमा बालविकास देखि कक्षा ५ सम्मको दिवाखाजा नेपाल सरकारको व्यवस्थापनमा रहेको छ। यस कार्यक्रमबाट विशेषगरी आर्थिक अवस्था कमजोर घरपरिवारका विद्यार्थीहरू लाभान्वित भएका छन्।

गाउँपालिकाका सबै माध्यमिक तथा केही आधारभूत विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण भइसकेको छ र बाँकी विद्यालयमा निर्माण प्रक्रिया जारी छ।कक्षा ६-१२ सम्म अध्ययनरत छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ।साथै, सबै विद्यालयमा प्राथमिक उपचार सामग्रीको बाकस राखिएको छ र बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की वितरण गरी पोषण सुधारमा सहयोग पुऱ्याइएको छ।

यी कार्यक्रमहरूले बालबालिकाको स्वास्थ्य सुधार, कुपोषण न्यूनीकरण, नियमित उपस्थिती र सिकाइ उपलब्धिमा सकारात्मक प्रभाव पुऱ्याउँदै समता र समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्।

४.४.३ उद्देश्यहरु

क) बालबालिकाहरुलाई स्वस्थ एवम् पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु,

ख) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर बृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाई उपलब्धीमा सुधार गर्नु,

४.४.४ रणनीतिहरू

क) सबै सामुदायिक विद्यालयमा प्रारम्भिक बालविकास देखि कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीहरुलाई स्थानीय स्तरमा पाईने पोषिलो र ताजा दिवाखाजा उपलब्ध गराउने,

ख) विद्यालय भान्सा, भण्डार, भान्सामा प्रयोग हुने भाँडावर्तन र सामग्री सुधार्ने, समूहमा हात धुने बानीको विकास गर्ने,

ग) पर्याप्त पानी, साबुन, सफाइ सामग्री, अलग–अलग शौचालय र युरिनल, किशोरीका लागि चेन्ज रुम, कक्षा र परिसर सरसफाइ सुनिश्चित गर्ने,

घ) प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा सूक्ष्म पोषक तत्व वितरण नियमित गर्ने,

ङ) किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि सेनिटरी प्याड वितरण प्रभावकारी बनाउने,

च) विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य, स्वच्छता र महिनावारी व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

छ) अपाङ्गता भएका, वञ्चित र आर्थिक रूपमा कमजोर विद्यार्थीहरूलाई लक्षित गरी कार्यक्रमको पहुँच सुनिश्चित गर्ने,

ज) शिक्षक र कर्मचारीलाई तालिम दिई क्षमता विकास गर्ने,

झ) अभिभावक र समुदायलाई अनुगमन, सुधार र मूल्याङ्कनमा सक्रिय सहभागी बनाउने,

ञ) स्वास्थ्य, पोषण, सरसफाइ र किशोरी स्वच्छता कार्यक्रमलाई स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रसँग समन्वय गरी संयुक्त कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने,

ट) कार्यक्रमको अनुगमन, मूल्याङ्कन र पुनरावलोकन गर्दै प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने,

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

(क) उपलब्धिः विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाईमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाई वातावरणमा समतामूलक पहुँच तथा सहभागिता भएको हुनेछ ।

(ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	२०९३
१	तोकिएका जिल्लाका लागि दिवा खाजा कार्यक्रम (प्रारम्भिक बालविकास देखि कक्षा ५ सम्म)	जना	२४४५	२४४५	२४८०	२५००	२५५०	२६००	२७००
२	कर्णाली प्रदेशका ५ जिल्लामा विद्यार्थी दिवा खाजा कार्यक्रम (प्रारम्भिक बालविकास देखि कक्षा ५ सम्म)	जना	२४४५	२४४५	२४८०	२५००	२५५०	२६००	२७००
३	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निःशुल्क स्यानिटरी प्याड व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान	जना	५५०	५५०	६००	७००	८००	९००	१०००
४	संघबाट सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयका प्रारम्भिक बालविकास कक्षा देखि कक्षा ५ सम्मका बालबालिकाहरूको दिवा खाजामा रु ५ थप गरी सञ्चालन गर्ने		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
७	विद्यालय पोषण र दिवाखाजा सम्बन्धी कार्यविधि तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने।	पालिका	१ पटक	१	१	१	१	१	१
८	साबुन, पानी, सरसफाइ सामग्री र सेनेटरी प्याड उपलब्ध गराउने।	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
९	प्राथमिक उपचार कक्ष सञ्चालन, स्वास्थ्य जाँच	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

१०	विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य र स्वच्छतासम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम दिने ।	वडा	८	१	१	१	१	१	१
११	अपाङ्गता र आर्थिक रूपमा कमजोर विद्यार्थीको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	वडा	८	८	८	८	८	८	
१२	अभिभावक र समुदायलाई अनुगमन र सुधारमा सहभागी बनाउने ।	वडा	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१३	कार्यक्रमको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार गर्ने ।	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.५ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा

४.५.१ परिचय

आपतकालीन अवस्था, जस्तै प्राकृतिक प्रकोप, महामारी, द्वन्द्व वा अन्य संकटका वेला बालबालिकाको शिक्षा निरन्तरता सुनिश्चित गर्नु अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । यस क्रममा विद्यालय भवन क्षतिग्रस्त भए पनि वैकल्पिक कक्षा, अनलाइन वा सामुदायिक आधारमा सिकाइको व्यवस्था गरिनु पर्छ । शिक्षण सामग्री, शिक्षक प्रशिक्षण र विद्यार्थीहरूको पहुँचमा ध्यान दिँदै सबै बालबालिकाले समान अवसर पाउनुपर्छ । आपतकालीन शिक्षाले मात्र बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरता सुनिश्चित गर्दैन, उनीहरूको मानसिक स्वास्थ्य, सुरक्षा र सामाजिक सुरक्षा पनि प्रवर्द्धन गर्छ । यसले दीर्घकालीन विकास र समावेशी समाज निर्माणमा योगदान पुऱ्याउँछ ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिकामा आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा निरन्तरता सुनिश्चित गर्न विभिन्न तयारी र कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । प्राकृतिक प्रकोप वा स्वास्थ्य संकट जस्ता अवस्थाका वेला विद्यालय भवन क्षतिग्रस्त भए पनि वैकल्पिक कक्षा, सामुदायिक केन्द्र वा घरमा आधारित सिकाइको व्यवस्था गरिन्छ । स्थानीय सरकार, शिक्षक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिको सहकार्यमा संकटमा रहेका बालबालिकाका लागि आवश्यक शैक्षिक सामग्री वितरण, अनलाइन वा टेलिफोन माध्यम मार्फत सिकाइको सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था छ ।

साथै, शिक्षकहरूलाई आपतकालीन शिक्षासम्बन्धी तालिम दिइरहेको र अभिभावक तथा समुदायलाई बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरतामा सहकार्य गर्न अभिमुखीकरण गरिएको छ । यद्यपि, केही दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकाले अनलाइन पहुँच, उपकरण र स्रोत अभावका कारण प्रभावकारी सिकाइमा चुनौती भोगिरहेका छन् । गाउँपालिकाले आपतकालीन शिक्षामा पहुँच, सामग्री वितरण र समावेशीता सुनिश्चित गर्न थप योजना र स्रोत व्यवस्थापन गर्दै आएको छ ।

४.५.३ उद्धेश्य

क) प्राकृतिक प्रकोप, महामारी वा अन्य संकटका वेला पनि सबै बालबालिकाले समान रूपमा निरन्तर शिक्षा प्राप्त गर्न पहुँच र अवसर सुनिश्चित गर्नु,

ख) आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाहरुको सुरक्षा, मानसिक स्वास्थ्य र समावेशी सिकाइ प्रवर्द्धन गर्दै दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुऱ्याउनु,

४.५.४ रणनीति

क) संघीय सरकारले बनाएको विपद्/आपतकालीन कार्यविधि स्थानीय स्तरमा लागू गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने,

ख) स्थानीय सरकार र विज्ञहरूसँग अन्तरक्रिया गरी तहगत वैकल्पिक सिकाइ पाठ योजना तयार गर्ने,

ग) स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन र अन्य सञ्चार माध्यमसँग समन्वय गर्ने,

घ) विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माणमा जोड दिने,

ङ) गाउँपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने, जसमा विद्यालय शिक्षा उपसमिति पनि रहने,

च) प्रत्येक विद्यालयमा आपतकालीन प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने,

छ) महामारी वा संकटका समयमा वैकल्पिक शिक्षण–सिकाइका उपायहरु तयार गर्ने,

ज) स्थानीय तह र विद्यालयका कर्मचारी/शिक्षकहरूको आपतकालीन अवस्थामा काम गर्न सक्ने क्षमता विकास गर्ने,

झ) विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने,

ञ) हरित विद्यालय, जलवायु परिवर्तन र दिगो विकाससम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

ट) संकट/आपतकालिन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्दै सिकाइ निरन्तरता कायम गर्ने,

ठ) Covid-19 जस्ता संकटले पार्ने छोटो र लामो अवधिको प्रभाव पहिचान गरी समाधान गर्ने,

ड) विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र ड्रिल अभ्यासलाई विद्यालयको वार्षिक योजनामा समावेश गर्ने,

ढ) शिक्षक र विद्यार्थीलाई विपद्, जलवायु परिवर्तन र आपतकालीन तयारी सम्बन्धी ज्ञान र व्यवहारिक तालिम दिने,

ण) अभिभावक र समुदायलाई आपतकालीन शिक्षामा सक्रिय सहभागी बनाउने,

त) संकट आपतकालिन अवस्था व्यवस्थापनका लागि नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कनमा सुधार गर्ने ।

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धीः** आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको सुरक्षा, मानसिक स्वास्थ्य र समावेशी सिकाइ प्रवर्द्धन गर्दै दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुगेको हुनेछ ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	२०९३
१	स्थानीय कार्यविधि अनुसार आपतकालीन शिक्षा योजना लागू गर्ने।	पटक	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
२	गाउँपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने।	पटक	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३	विद्यालय शिक्षा उपसमितिसहित व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने।	विद्यालय	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४	स्रोत शिक्षक र प्रधानाध्यापकलाई तालिम दिने।	जना	२७	१ पटक	१	१	१	१	१
५	विद्यार्थी र शिक्षकमा विपद् सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	पटक	२७	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
६	अभिभावकलाई पनि सचेतनामा सहभागी बनाउने।	पटक	२७	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
७	वैकल्पिक सिकाइ उपाय तयार राख्ने।	पटक	१	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
८	स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन र सञ्चारसँग समन्वय गर्ने।	पटक	१	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
९	विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माण गर्ने।	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१०	नियमित ड्रिल अभ्यास र आपतकालीन अभ्यास गर्ने।	पटक	१						
११	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गर्ने।	विद्यालय	२७	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
१२	अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधारको माध्यमबाट प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।	वटा	२७	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित

४.६ विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

विद्यालयमा बालबालिकाले सुरक्षित र गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न भौतिक पूर्वाधार अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । **शिक्षा नियमावली २०५९** अनुसार, प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षामा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल तोकिएको छ । यसले प्रत्येक विद्यार्थीले पर्याप्त स्थानमा पठनपाठन गर्न सक्ने वातावरण सुनिश्चित गर्छ । विद्यालयका आधारभूत भौतिक पूर्वाधारमा सुरक्षित विद्यालय भवन, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेलकुदका लागि खेलमैदान, शौचालय, स्वच्छ पानी, सफाइ र पुस्तकालय/बुक कर्नर जस्ता सुविधा समावेश हुन्छन् । **राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६** ले विद्यालयलाई बालमैत्री, सुरक्षित, हरित र विपद् जोखिममुक्त बनाउन भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी र पुस्तकालय जस्ता सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ । यी पूर्वाधारले मात्र शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित नगरी बालबालिकाको सिकाइ अनुभव, स्वास्थ्य र समग्र विकासमा पनि योगदान पुऱ्याउँछ ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिकामा बालबालिकाको सुरक्षित र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा लगातार प्रयास भइरहेका छन् । गाउँपालिकाभित्र रहेका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा कक्षाकोठा, खेलमैदान, शौचालय, पिउने पानी, फर्निचर, पुस्तकालय/बुक कर्नर लगायतका आधारभूत संरचना उपलब्ध छन् । प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका कक्षामा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल सुनिश्चित गरिएको छ ।

गाउँपालिकाले विद्यालय भवन र अन्य पूर्वाधारलाई सुरक्षित, बालमैत्री तथा हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने नीति अनुसार काम गर्दै आएको छ । केही विद्यालयमा भवन विस्तार, खेलमैदान सुधार र शौचालय/स्वच्छता सुविधा सुधार गर्न आवश्यक देखिन्छ । यद्यपि, सबै विद्यालयमा विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधार निर्माण, पर्याप्त खेल क्षेत्र र पुस्तकालय सुविधा सुनिश्चित गर्न थप प्रयास जारी छ ।

समग्रमा, सर्केगाड गाउँपालिकाले विद्यालय भौतिक पूर्वाधारको विकासमा ठोस कदम चाल्दै आएको भए पनि विद्यालयहरूको भौतिक वातावरण सुधार, समावेशी पहुँच र विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा अझै योजना र स्रोतको आवश्यकता देखिन्छ ।

४.६.३ उद्देश्य

क) सबै विद्यालयमा बालबालिकाको सिकाइ, स्वास्थ्य र खेलकुदका लागि पर्याप्त, सुरक्षित र समावेशी भौतिक पूर्वाधार सुनिश्चित गर्नु,

ख) विद्यालय भवन र अन्य पूर्वाधारलाई बालमैत्री, हरित र विपद् जोखिममुक्त बनाउँदै दीर्घकालीन टिकाउ विकास प्रवर्द्धन गर्नु।

४.६.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार विकासका मापदण्ड तयार गर्ने।

ख) पूर्वाधार निर्माण र स्तरोन्नतिका लागि संघसंस्था, सरोकारवालासँग लागत साझेदारी गर्ने।

ग) कक्षाकोठा, शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा/खाजाका घरलगायत पूर्वाधार समावेश गरेर डिजाईन गर्ने।

घ) प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरून्त वैकल्पिक व्यवस्थासहित स्तरोन्नति गर्ने।

ङ) पूर्वाधार निर्माणसँगै विद्यालय व्यवस्थापन र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

च) विद्यालय भौतिक पूर्वाधारका लागि सूचक तयार गरी अनुगमन गर्ने।

छ) आंशिक क्षति भएका विद्यालय संरचनाको मर्मत सम्भार नियमित गर्ने।

ज) विद्यालय भवन र पूर्वाधारलाई विपद् जोखिममुक्त, सुरक्षित र हरित बनाउने।

झ) विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र हिंसा रहित सुरक्षित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।

ञ) खेलकुद मैदान, पुस्तकालय/बुक कर्नर र अन्य सिकाइ स्रोत सुनिश्चित गर्ने।

ट) विद्यार्थीहरूको पहुँच र समावेशीता सुनिश्चित गर्दै सबै पूर्वाधार डिजाइन गर्ने।

ठ) अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार मार्फत पूर्वाधारको टिकाउपन र प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	२०९३
१	स्थानीय तहको साझेदारीमा विद्यालय भवन निर्माण अनुदान	वटा	१०	२	२	२	२	२	
२	विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार मापदण्ड निर्धारण गर्नु।	वटा	२७	१ पटक	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
३	संघसंस्था र सरोकारवालासँग समन्वय गरी पूर्वाधार निर्माणको लागत साझेदारी गर्नु।	वटा	५	१	१	१	१	१	
४	कक्षाकोठा, शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष, शौचालय, पानी, भान्सा/खाजा घर लगायत समग्र पूर्वाधार डिजाईन र निर्माण गर्नु।	वटा	२७	९	२	२	५	७	२
५	प्रकोप प्रभावित विद्यालय भवनको तुरून्त स्तरोन्नति र वैकल्पिक व्यवस्थाको आयोजना गर्नु।	वटा	५	आवश्यकता अनुसार	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
६	विद्यालय व्यवस्थापन र कर्मचारीको क्षमता विकास गरी पूर्वाधार टिकाउपन सुनिश्चित गर्नु।	वटा	२७	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
७	आंशिक क्षति भएका विद्यालय संरचनाको मर्मत सम्भार नियमित सञ्चालन गर्नु।	वटा	५	१	१	१	१	१	
८	विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री, हिंसा रहित, सुरक्षित र हरित विद्यालय, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु अनुकूल सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्नु।	वटा	२७	२	४	५	६	८	२

४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ परिचय

विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न, विशेष गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ। नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सुचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुऱ्याई डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुरयाउने पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुऱ्याउनु पर्दछ। त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुऱ्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ।

सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) विद्यालय शिक्षामा सिकाइ प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी, सहभागी र आधुनिक बनाउन प्रयोग गरिन्छ। ICT मार्फत शिक्षकहरूले बहु-आयामिक सामग्री, अनलाइन स्रोत, डिजिटल कक्षाकोठा र शिक्षण सफ्टवेयरको प्रयोग गरी पाठ्यक्रम अनुसार सिकाइ अनुभव समृद्ध बनाउन सक्छन्। विद्यार्थीहरूलाई खोज, अनुसन्धान, प्रोजेक्ट कार्य र संवादात्मक सिकाइमा सहभागी गराउने ICT ले सिकाइलाई सक्रिय र रचनात्मक बनाउँछ।विद्यालय शिक्षामा ICT को प्रयोगले शिक्षण–सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउँछ, सूचनाको पहुँच सजिलो बनाउँछ, सहकार्य र सञ्चार प्रवर्द्धन गर्छ र डिजिटल सीप विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ। यसले मात्र ज्ञान प्राप्तिमा सहजता ल्याउने होइन, भविष्यका दक्ष र सृजनशील नागरिक तयार पार्नमा पनि महत्वपूर्ण योगदान दिन्छ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

सर्केगाड गाउँपालिकामा विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रयोग विस्तार हुँदै आएको छ। केही माध्यमिक र आधारभूत विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याब, प्रोजेक्टर, स्मार्ट बोर्ड र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध छन्। शिक्षकहरूले सिकाइ प्रक्रियामा डिजिटल स्रोत, अनलाइन सामग्री र प्रस्तुति प्रविधिको प्रयोग गर्दै पाठ्यक्रम अनुसार शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप सञ्चालन गरिरहेका छन्।

तर, सबै विद्यालयमा ICT पहुँच समान छैन । दुर्गम क्षेत्रका विद्यालयहरूमा उपकरण, इन्टरनेट र प्रशिक्षित शिक्षकको अभावले डिजिटल शिक्षामा चुनौती देखा परेको छ । गाउँपालिकाले ICT पहुँच, उपकरण उपलब्धता, शिक्षक तालिम र डिजिटल पाठ्य सामग्री विकासमा काम गर्दै आएको छ ।

समग्रमा, सर्केगाड गाउँपालिकामा ICT को प्रयोगले शिक्षक र विद्यार्थी दुबैका लागि सिकाइ अनुभव समृद्ध बनाउने क्रम जारी छ, तर समावेशी र पूर्ण पहुँच सुनिश्चित गर्न अझ योजना र स्रोतको आवश्यकता देखिन्छ ।

४.७.३ उद्देश्य

क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षक र विद्यार्थीको सिकाइ अनुभव प्रभावकारी बनाउनु ।

ख) ICT प्रयोग मार्फत डिजिटल क्षमता, अनुसन्धान, सहकार्य र रचनात्मक सोच विकास गर्दै गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रवर्द्धन गर्नु ।

४.७.४ रणनीतिहरू

क) सबै विद्यालयमा ICT को आधारभूत संरचना र उपकरण (कम्प्युटर, प्रोजेक्टर, स्मार्ट बोर्ड आदि) उपलब्ध गराउने ।

ख) शिक्षकहरूको ICT प्रयोग क्षमता वृद्धि गर्न तालिम र कार्यशाला सञ्चालन गर्ने ।

ग) कक्षा र विषय अनुसार तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल पाठ्य सामग्रीको प्रयोग बढाउने ।

घ) शिक्षक सहायता, मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण प्रणालीमा ICT को प्रयोग गर्ने ।

ङ) शैक्षिक स्रोत र सामग्रीमा इन्टरनेट सुविधा मार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गर्ने ।

च) विद्यालय प्रशासन, सूचना व्यवस्थापन र शिक्षासम्बन्धी सेवा प्रवाहमा ICT प्रयोग विस्तार गर्ने ।

छ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा ICT स्थापना गर्ने ।

ज) दुर्गम क्षेत्रका विद्यालयमा ICT पहुँच सुनिश्चित गर्न मोबाइल/साझा उपकरण वा अनलाइन समाधानको व्यवस्था गर्ने ।

झ) ICT मार्फत विद्यार्थी केन्द्रित, अनुसन्धान र परियोजना आधारित सिकाइ प्रवर्द्धन गर्ने ।

ञ) ICT सम्बन्धी अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार कार्य योजनामा समावेश गरी प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने ।

४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रबर्द्धन हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	२०९३
१	विद्यालयमा भर्चुअल शिक्षण, इलर्निङ, पुस्तकालय र विज्ञान प्रयोगशालाका लागि सामग्री तथा उपकरण व्यवस्थापन र सञ्चालन	वटा	५	१	१	०	१	१	१
२	विद्यालय शिक्षकका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी क्षमता विकास	जना	२७	५	५	५	७	५	०
३	सबै सामुदायिक विद्यालयमा बिजुली तथा इन्टरनेट सुविधाका लागि अनुदान	वटा	२७	२७	२७	२७	२७	२७	२७
४	"एक विद्यार्थी, एक क्षमता" कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विद्यार्थी प्रतिभा फाइल (Students digital Profile) निर्माण र प्रतिभा प्रदर्शन	पटक	५	१	१	१	१	१	०
५	सबै सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी डिजिटल/स्मार्ट हाजिरी व्यवस्थापन	विद्यालय	२७	५	५	५	५	७	०
६	नमुनाको रूपमा डिजिटल सिकाइ कक्षा व्यवस्थापन तथा सञ्चालन	पटक	५	१	१	१	१	१	०

परिच्छेद - ५
विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवाउन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्त्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँदछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्त्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आ-आफ्नो भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ । नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूची सहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ । विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना सहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यबस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्याकंन जस्ता क्षेत्रहरु समावेश गरिएको छ ।

५.१ संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचना अनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व, शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थाग्त संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा

उल्लेख भएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलनर प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ ।

नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ज मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुन मार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ हेर्दा संघमा शिक्षा तथा खेलकुल मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र अन्तर्गत रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा / शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षा शाखामा जम्मा २ जनाको दरवन्दी रहेको र प्राविधिक सहायकको पद हाल रिक्त रहेको स्रोत व्यक्ति काजमा खटाइएको छ भने, शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तहसम्म सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एक/एक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक संघको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् ।

विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफल जस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले काम गरेका छन् । यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणास्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धन सहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ । त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ । शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिकोसमीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र कर्णाली प्रदेशले सामाजिक विकास कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर काम विहिन भएको पाइन्छ भने अर्को तिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ ।

५.१.३ उद्देश्य

क) स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,
ख) तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,
ग) स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,
घ) जनशक्तिहरुको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

५.१.४ रणनीतिहरू

क) स्थानीय तहमा शिक्षा व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने ।
ख) संस्थागत संरचना अनुसार आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।
ग) कार्यरत शिक्षक, कर्मचारी र प्रधानाध्यापकको क्षमता विकास गर्ने ।
घ) विव्यस, शिक्षक अभिभाक संघ, अभिभावक र विद्यार्थीहरु लगायत अन्य सरेकार वालाहरुकको सहभागितामा सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक लेखापरिक्षण, कानुनी लेखापरिक्षण, नतिजा बिश्लेषण जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
ङ) विद्यालयले पाउने सेवा सुविधाको बारेमा सरोकारवालाहरुलाई अभिमुखिकरण गर्ने ।

च)	विद्यालयमा गुनासो सुनुवाई संयन्त्रलाई प्रभावकारी वनाउन नागरिक वडापत्र, सुझाव पेटिका, मौखिक तथा लिखित गुनासोहरुलाई व्यवस्थित र सूचना अधिकारीको व्यवस्था गर्ने ।

छ)	विद्यालयमा शिक्षक तथा विद्यार्थीका आचार सिंहिता बनाई लागु गर्ने

ज)	विद्यालयको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयार र सम्प्रेषण गर्ने ।

झ)	विद्यालयमा बालक्लव, जुनियर रेडक्रस सोसाइटी र स्काउटको गठन तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

ञ)	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापन गरी उनीहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने ।

ट)	प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई नेतृत्व र क्षमता विकास गर्ने ।

ठ)	विद्यालय कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्न आवश्यक स्रोत र साधनको व्यवस्था गर्ने ।

ड)	विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन संरचना सुधार गर्ने ।

ढ)	शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकासका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने ।

ण)	विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीको कार्यसम्पादन नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने ।

त)	मानव, वित्तीय र भौतिक स्रोतको प्रभावकारी व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।

थ)	स्थानीय सरकार, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने ।

द)	ICT र डिजिटल प्रणाली मार्फत प्रशासन र शिक्षण–सिकाइ प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने ।

ध)	विद्यालय सुधार योजना, बजेट र नीति निर्माणमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

न)	विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने ।

५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यलयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	२०९३
१	अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न, विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहलाई विदयालय भर्ना र सिकाइ निरन्तरता, Equity Index वृद्धिका लागि र लागत साझेदारीमा आधारित साक्षरता कार्यक्रम तथा अनौपचारिक शिक्षा/ आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	वडा	८	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
२	स्थानीय शिक्षा योजना अद्यावधिक एवम् कार्यान्वयनको लागि स्थानीय तहलाई अनुदान	पटक	१	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
३	शैक्षिक सुशासन प्रवर्धन कार्यक्रम, वार्षिक, त्रैमासिक प्रतिवेदन तयारी, IEMIS व्यवस्थापन, शैक्षिक अभिलेख व्यवस्थापन	पटक	५	१	१	१	१	१	०
४	बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि,२०७९ कार्यान्वयन		नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
५	नविनतम शिक्षण विधि तथा पद्धति सम्बद्ध कार्यशाला/तालिम गोष्ठी	पटक	५	१	१	१	१	१	०

६	ऐन नियम निर्देशिकामा निर्दिष्ट गरिएका विभिन्न समिति तथा कार्यदल र अन्य नतोकिएका समन्वय बैठक व्यवस्थापन	पटक	५	१	१	१	१	१	०
७	सामुदायिक विद्यालयहरूको स्तरोन्नति तथा शिक्षाको गुणस्तर विकास गर्नका लागि उत्प्रेरणा तथा सकारात्मक सोचको विकासका लागि गोष्ठी/तालिम तथा सेमिनार	पटक	५	१	१	१	१	१	०
८	विषयगत शिक्षक कार्यशाला तथा गोष्ठी	पटक	५	१	१	१	१	१	०
९	विभिन्न दिवस व्यवस्थापन (शिक्षा सम्बन्धी)	पटक	१०	२	२	२	२	१	१
१०	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका असल अभ्यासहरुको आदान प्रदानका लागि साझा अभ्यास फोरम गठन र साझा अभ्यास मेला सञ्चालन	पटक	५	१	१	१	१	१	०
११	"एक शिक्षक एक ल्यापटप" कार्यक्रम सञ्चालन	जना	५०	५	१०	१५	१०	१०	०
१२	प्रधानाध्यापक तथा विषय शिक्षकहरूको नियमित बैठक सञ्चालन खर्च								
१३	शिक्षा शाखाबाट विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	१ प्रति महिना	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
१४	परीक्षा अनुगमन र निरीक्षण (त्रैमासिक, एसइइ, एसएलसी र अन्य) तथा शैक्षिक कार्यक्रम	विद्यालय	२७	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित

१५	शैक्षिक क्रियाकलाप सम्बन्धी समन्वय बैठक (सबै वडाहरूसँग)	वडा	८	निरन्तर	निरन्तर	नितन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१६	खेलकुद, योग, ध्यान तथा व्यायमका लागि स्थानीय संस्थाहरूको समन्वयमा अभिमुखीकरण तालिम	वडा	८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१७	सामुदायिक/संस्थागत विद्यालयमा स्काउट कार्यक्रम सञ्चालन तथा विद्यार्थीहरूको क्षमता/नेतृत्व अभिवृद्धि कार्यक्रम	वटा	५ मा वि	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१८	गाउँपालिका स्तरीय शैक्षिक मेला	वटा	६	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१९	लोक सेवा तथा शिक्षक सेवा आयोगका विभिन्न पद/तहका कक्षाहरू सञ्चालन (खरिदार, नायब सुब्बा, शाखा अधिकृत लगायत अन्य)	वटा	१	०	०	१	०	०	०
२०	विद्यालय सुधार योजना निर्माण र विकास तथा समीक्षा	वटा	२७	१	१	१	१	१	१
२१	सामुदायिक विद्यालयको स्मार्ट बोर्ड/ डिजिटल बोर्ड	वटा	२७	५	५	५	५	५	२
२२	गाउँपालिका खेलकुद बैठक, विभिन्न विधाका खेलकुद सञ्चालन, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागिता तथा सम्मान र पुरस्कार	पटक	५	१	१	१	१	१	०
२३	शैक्षिक जागरण अभियान, अभिभावक शिक्षा तथा विद्यार्थी क्षमता अभिबृद्धि तथा नेतृत्व विकास प्रशिक्षण	पटक	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

२४	सबै तहका शिक्षकहरूको लागि परामर्श सेवा सम्बन्धी तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२५	जिल्ला स्तरीय राष्ट्रपति रनिङ्ग प्रतियोगतामा सहभागिता	पटक	५	१	१	१	१	१	
२६	राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिता संचालन	पटक	५	१	१	१	१	१	
२७	अध्यक्षसँग विद्यार्थी कार्यक्रम संचालन	पटक	५	१	१	१	१	१	
२८	अध्यक्ष कप फुटबल प्रतियोगिता संचालन (गाउँपालिका स्तरीय, अन्तर वडा)	पटक	५	१	१	१	१	१	
२९	स्थानीय तहमा शिक्षा व्यवस्थापन सुधार गर्न नीति तथा दिशानिर्देश तयार पार्ने।	पटक	१ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३०	विद्यालय व्यवस्थापन संरचना अनुसार आवश्यक जनशक्ति नियुक्ति र व्यवस्थापन गर्ने।	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३१	शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने।								
३२	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरी शिक्षकहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने।	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३३	प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार बनाउने।	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३४	विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालनका लागि आवश्यक वित्तीय, भौतिक र मानव स्रोत व्यवस्थापन गर्ने।	वटा	२७	५	५	५	५	७	

३५	विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन सुधारका लागि अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने।	पटक	५	१	१	१	१	१	
३६	ICT र डिजिटल प्रणालीमार्फत प्रशासन, पाठ्यक्रम र सिकाइ प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने।	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३७	स्थानीय सरकार, अभिभावक, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने।	पटक	५	१	१	१	१	१	
३८	विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने।	पटक	५	१	१	१	१	१	

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षाको व्यवस्थापन, सञ्चालन र विकासको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको छ । यस सन्दर्भमा स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको शैक्षिक आवश्यकता, प्राथमिकता र स्रोत साधनलाई ध्यानमा राखी शिक्षा योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रलाई व्यवस्थित, गुणस्तरीय र समावेशी बनाउने उद्देश्यले तय गरिएको रणनीतिक र कार्यान्वयनमुखी योजना हो । यसले विद्यालय शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास, वैकल्पिक शिक्षा, साक्षरता, समावेशी शिक्षा, शिक्षक व्यवस्थापन, भौतिक पूर्वाधार, सिकाइ उपलब्धि सुधार लगायतका विषयलाई समेट्छ ।

स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत योजना निर्माण, स्रोत व्यवस्थापन, कार्यान्वयन, समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका स्पष्ट प्रक्रिया र संरचनाहरू तय गरिन्छ । यस प्रक्रियामा स्थानीय सरकार, विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, समुदाय तथा सम्बन्धित सरोकारवालाको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरिन्छ ।

५.२.२ वर्तमान अवस्थाः

गाउँपालिकाले स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रअनुसार शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थित विकासका लागि स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध गर्नेछ । गाउँपालिकाले शिक्षा शाखा मार्फत विद्यालय शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास, समावेशी तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमहरूको समन्वय र व्यवस्थापन गर्नेछ । योजना कार्यान्वयन अन्तर्गत गाउँपालिकाले विद्यालयहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्ने, विद्यालय सुधार योजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने, शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन तथा आवश्यकता अनुसार पुनर्वितरण गर्ने, रिक्त पदमा शिक्षक नियुक्ति प्रक्रियामा सहजीकरण गर्ने तथा शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता विकासका लागि तालिम, कार्यशाला, क्लस्टर बैठक र मेन्टरिङ कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ । साथै सिकाइ उपलब्धि सुधार, समावेशी तथा समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्ने, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने तथा नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने कार्यहरू पनि गरिनेछन् ।

यसका अतिरिक्त गाउँपालिकाले सरोकारवालासँग समन्वय गरी स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउने तथा आवश्यक जनशक्ति, स्रोत व्यवस्थापन र तथ्याङ्कमा आधारित निर्णय प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने प्रयास गर्नेछ। जनशक्ति व्यवस्थापन कानुन कार्यविधि निर्माण वजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र

कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरुलाई कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रबोधिकरण जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिएको छ ।

५.२.३ उद्देश्यहरुः

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.४ रणनीतिहरू

क) संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।

ख) कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।

ग) कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।

घ) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।

ङ) विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।

च) विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने ।

छ) विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।

ज) वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चितता सम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।

झ) अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।

ञ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	२०९३
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	५	१	१	१	१	१	
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक	१	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	पटक	५	१	१	१	१	१	
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तरक्रिया	पटक	५	१	१	१	१	१	
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	५	१	१	१	१	१	
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

स्थानीय तहले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ। स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ।प्रत्येक बिद्यालयले र स्थानीय तहले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन।कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध शिक्षा शाखाले गर्नेछ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यान्वियन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ।विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुरारिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरु सँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ। कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र बिद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ।खासगरी शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुवाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ।बिद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ।कहिले काँही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वियन गर्ने परिपाटी छैन।प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ । सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन ,नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखा जोखा गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन्।सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकिय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ।

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचार प्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्वन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष

भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछायोजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

५.३.३ उद्देश्य

क) अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु

ख) अनुमगन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु

ग) योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतिहरुलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु

५.३.४ रणनीतिहरू

क) प्रभावकारी अनुगमनको लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने ।

ख) शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र प्रयोग गर्ने ।

ग) कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकिकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।

घ) नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

ङ) विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षालाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने

च) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने ।

छ) योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापहरूको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने ।

५.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य १० वर्षे					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	२०८८
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	५	१	१	१	१	१	
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	अनुगमन	पटक	५	१	१	१	१	१	
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	१५	३	३	३	३	३	
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	५	१	१	१	१	१	
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	३	०	१	०	१	१	
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	५	१	१	१	१	१	
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	५	१	१	१	१	१	
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	वटा	२७	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	१	०	०	०	०	१	

परिच्छेद - ६
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलव्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ।आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ। आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका टिउसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ।कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलव्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्ययी, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ।एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारवाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुऱ्याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ।शिक्षाको समय सापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन।विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिएता पनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन।यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सोबमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ।समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ।संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लैजाने नीति उल्लेख गरिएको छ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शि बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन्।संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको राम्रो अवसर प्रदान गरेको छ।

६.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ। सर्शत

अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा शिक्षा क्षेत्रमा प्राप्त लगानीलाइ आधार मानेर हेर्दा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत ४३ हजार रहेको छ । तिहारको भैलो देखि अभिभावकको सहयोग र गैर सरकारी संस्थाको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेकाछन् ।

पञ्चवर्षीय गाउँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने संघसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलव्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ।स्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

क्र.स.	वित्तीय श्रोतको व्यवस्थापन	कूल बजेट	जम्मा हिस्साको प्रतिशत	कैफियत
१	सङ्घीय सरकार	७५२५०४	६६.१०	
२	प्रदेश सरकार	२९८५०	२.६३	
३	स्थानीय सरकार	१४७११०	१२.९६	
४	अभिभावक तथा समुदाय संघ संस्था तथा दातृनिकाय स्थानीय दाता तथा अन्य स्रोत परिचालन	१४०५०	१.४८	
५	अपुग रकम	१९१०१०	१६.८३	
जम्मा		११३४५२४	१००	

६.३ उद्देश्य

क) योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु,

ख) पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु,

ग) उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु,

घ) खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु ।

६.४ रणनीतिहरू

क) संघीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,
ख) आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,
ग) स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने,
घ) वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,
ङ) शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने,
च) मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,
छ) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने ।

६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

क) शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,
ख) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने ।

६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुको बजेट विवरण

क्र स	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत (रु ००० मा)						श्रोत आँकलन			
		२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१६७२७	१६९८३	१९१६८	१७४२३	१७७२३	८८०२४	५३१०९	२०००	२६४१५	६५००
२	आधारभूत शिक्षा	११०६३५	१०५९७९	१०५५१४	१०५५३४	१०५५५९	५३३२२१	४८१४९६		५१७२५	
३	माध्यमिक शिक्षा	३४८५४	३५४३१	३८०२९	३८८७७	३९०३९	१८६२३०	१३८९६५	२००००	२०७६५	६५००
४	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	३२५०	३०७०	३०७०	३०७०	३०७०	१५५३०	१०३३०		५२००	

५	पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन	४२०९	३९९०	४०१०	४०३०	४०७०	२०३०९	१३३०९		७०००	
६	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१४९५	१२९५	१४९५	१२९५	१४९५	७०७५	२६२५	०	४४५०	
७	समता र समावेशीकरण	४५८५	४३०५	३१५५	३१०५	४७५५	१९७५५	१४८७५	०	४६८०	२००
८	अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र	११६०	१५६०	११६०	१२६०	१०९०	६२३०	४२२५	०	२००५	०
९	शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	७३७०	१३७०	१४७०	१४७०	१५७०	१३२५०	१३२५०	०	०	
१०	विद्यालय भौतिक पूर्बाधार विकास	६०१०	९४५०	५९५०	७२७०	८८००	३७४८०	१७१२०	७८५०	१२०६०	४५०
११	आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा	१०००	११००	१०००	१२००	९००	५१००	३२००	०	१५००	४००
१२	विद्यालय सुरक्षा	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
१३	संस्थागत क्षमता विकास	२०	२०	२०	२०	२०	१००			१००	
१४	शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	१३०	८००	७३०	६००	७४०	३०००	०	०	३०००	०
१५	योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्यङ्कन समन्वय र सहजीकरण	६९०	२०४०	१९००	१६००	२०८०	८३१०	०	०	८३१०	०
	जम्मा	१९२१३५	१८७३७३	१८६६५१	१८६७३४	१९०८९१	९४३५१४	७५२५०४	२९८५०	१४७११०	१४०५०

परिच्छेद - ७
कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

७.१ परिचय

यस गाउँपालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ।स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक बिद्यालय र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन ।कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ ।विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र गरिनेछ।

सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ। कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र बिद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ।

७.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी गाँउ पालिकाको शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुबाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ। बिद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरु खडा भएता पनि सक्रिय बनाउन बाँकि नै छ। कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ। प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचालनमा समस्या छ। सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसारको पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन, नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ। संघमा शिक्षा तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा विभागले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गर्नेछन् । सर्केगाड गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना

सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ सो कार्यान्वयन भएनभएको सम्वन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ । अनुगमन प्रकृया तपसिल बमोजिम हुनेछ ।

क्र.स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अलवोकन, निरक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	गाउँ शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	पालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ		इकाइ प्रमुख	वार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
७	शिक्षा अधिकृत			मासिक	
८	विद्यालय सुपरिवेक्षक			मासिक	
९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी संघसंस्था			मासिक	

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ । योजनाको कार्यन्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्वन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष

भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

७.३ उद्देश्य

क) बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्नु,

ख) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार, समीक्षा र सुधार गर्नु,

ग) नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्नु ।

७.४ रणनीतिहरू

क) एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने,

ख) अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ग) शैक्षिक सूचना व्यस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने,

घ) राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने,

ङ) योजनाका लागत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने,

च) प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने,

छ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने,

ज) कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने,

झ) सहभागिता मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने,

ञ) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एव प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने,

ट) पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने ।

७.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धिः प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने,

अनुसूची-१

प्रारम्भक बालविकास देखि कक्षा १२ सम्मको विद्यार्थीहरुको विवरण

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			जनजाती			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	२७	१९०६	१९५४	३८६०	३७६	३६०	७३६	३६७	३४३	७१०	२४	२२	४६
संस्थागत	१	४७	२५	७२	५	०	५	४	१	५	०	०	०
जम्मा	२८	१९५३	१९७९	३९३२	३८१	३६०	७४१	३७१	३४४	७१५	२४	२२	४६

अनुसूची - २

शिक्षक दरबन्दी विवरण

जम्मा विद्यालय संख्या	जम्मा			दरबन्दी								
प्रकार	पुरुष	महिला	जम्मा	स्थायी				करार	राहत	संघीय अनुदान	पालिका अनुदान	जम्मा
				जम्मा	प्रथम	द्धितिय	तृतीय					
प्रारम्भिक बालविकास	४	२९	३३	०	०	०	०	०	०	०	३	३६
आधारभूत तह कक्षा (१-५)	५८	१२	७०	५६	०	२०	३६	३	११		१२	८२
आधारभूत तह कक्षा (6-8)	१२	६	१८	११	२		९	४	३	७	७	२५
माध्यामिक तह कक्षा (९-१०)	१०	१	११	४	०	०	४	१	६	३	०	११
माध्यामिक तह कक्षा (११-१२)	४	०	४	०	०	०	०	१	३	०	०	४
विद्यालय कर्मचारी लेखा	५	०	५	०	०		०	०	०	०	०	५
विद्यालय सहयोगी	३२	०	३२	०	०		०	०	०	०	०	३२
सामूदायिक सिकाइ केन्द्र	६	०	६	०	०	०	०	०	०	६	०	६
जम्मा	१३१	४८	१७९	७१	२	२०	४९	९	२३	१६	२२	२०१

अनुसूची - ३

शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलको विवरण

क्र.स.	नामथर	ठेगाना	पद	फोन न.
१	श्री डम्म बहादुर थापा	सर्केगाड गाउँपालिका, शिक्षा युवा तथा खेलकूद शाखा	संयोजक	९८४८४८२५३४
२	श्री दल बहादुर चन्द	सर्केगाड गाउँपालिका	सदस्य	९८४८७२३७९०
३	श्री बिरमान बोहोरा	सर्केगाड गाउँपालिका	सदस्य	९८४८३१५५२०
४	श्री दत्त ब. मल्ल	श्री हिमज्योति मा वि सर्केगाड, हुम्ला	सदस्य	९८५८०८१८८०

५	श्री रतीमान बुढा	सर्केगाड गाउँपालिका	सदस्य	९७४३३८९३१९
६	श्री कल्पना बुढाथोकी रोकाया	श्री हिमज्योति मा वि सर्केगाड, हुम्ला	सदस्य	९८४८३२८६५१
७	श्री लोकविर छत्याल	श्री कोट मा.वि. रोडिकोट, हुम्ला	सदस्य	९८४८३१५५६०
८	श्री काली बहादुर महतारा	श्री लाली गुराँस मा.वि. लिप्ने, हुम्ला	सदस्य	९८५८३२२१७०
९	श्री मदन बुढा	श्री देबल मा.वि. चुम्च हुम्ला	सदस्य	९८६८१८०००१
१०	बसन्त योगी	सर्केगाड गाउँपालिका	सदस्य	९७४६३७९४६४
११	गगनसिंह मगर	श्री सरस्वती मा.वि. जैर, हुम्ला	सदस्य	९८४८२४१९६५
१२	हिमसागर मल्ल	श्री हिमज्योति मा वि सर्केगाड, हुम्ला	सदस्य	९८६८१५१२५१
१३	विरजन शाही	सर्केगाड गाउँपालिका	सदस्य	९८४८३२५९५२
१४	श्री मनलाल जैसी	श्री हिमज्योति मा वि सर्केगाड, हुम्ला	सदस्य	९८४८३१६२७३
१५	श्री दिलिप शाही	श्री हिमज्योति मा वि सर्केगाड, हुम्ला	सदस्य	९८४८३१६१२४

अनुसूची - ४

शिक्षा योजना निर्माण सल्लाहकार समितिको विवरण

क्र.स.	नामथर	ठेगाना	पद	
१	श्री ठान बहादुर रोकाया	सर्केगाड गाउँपालिका, अध्यक्ष	संयोजक	९८५८०२५१८८
२	श्री देवकी तिमल्सिना	सर्केगाड गाउँपालिका, उपाध्यक्षा	सदस्य	९८४९५१५१८४
३	श्री बल बहादुर कार्की	सर्केगाड वडा नं. १ वडाध्यक्ष	सदस्य	९८६४८१५४८९
४	श्री सिद्ध कार्की	सर्केगाड वडा नं. २ वडाध्यक्ष	सदस्य	९८६६५३५८३४
५	श्री अकिल बहादुर कार्की	सर्केगाड वडा नं. ३ वडाध्यक्ष	सदस्य	९८४८३४१९३७
६	धन बहादुर छत्याल	सर्केगाड वडा नं. ४ वडाध्यक्ष	सदस्य	९८६८०४०८७२
७	दल बहादुर सिंह	सर्केगाड वडा नं. ५ वडाध्यक्ष	सदस्य	९८६८२५३८१८
८	पदम बहादुर शाही	सर्केगाड वडा नं. ६ वडाध्यक्ष	सदस्य	९८४८३६४४४४
९	बल बहादुर खत्री	सर्केगाड वडा नं. ७ वडाध्यक्ष	सदस्य	९८६८२३७९९८
१०	रंगमल रोकाया	सर्केगाड वडा नं. ८ वडाध्यक्ष	सदस्य	९८६९२११४२९
११	कृष्ण केशर आचार्य	सर्केगाड गाउँपालिका अधिकृत (सातौं)	सदस्य	९८५८०२८१९८

अनुसूची - ५

बजेट अनुमान

प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा			भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	५	४०	५०	५०	५०	५०	२४०			२४०	
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	१	५०	०	०	०	०	५०			५०	
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००				५००
४	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
५	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	१०	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००				५०००
६	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	८५१	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	

७	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	१०	२४५	२४५	२४५	२४५	२४५	१२२५	१२२५			
८	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवशीय योजना	१	०	०	२०००	०	०	२०००		२०००		
९	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	८५१	३८२९	४०५०	४२५५	४४५५	४७५०	२१३३९	२१३३९			
१०	बालविकास पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
११	वालविकास केन्द्रमा न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्ने	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
१२	सहजकर्ताहरुको पेशागत विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
१३	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	

१४	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	५	०	०	०	०	०	०			०	
१५	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चानल गर्ने	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
१६	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
१७	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	३	०	५०	०	५०	५०	१५०			१५०	
१८	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००				१०००

१९	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने	५	०	०	०	०	०	०				
२०	वालविकास केन्द्रमा सहयोगी (आया) को व्यवस्था	०	०	०	०	०	०	०				
२१	प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकको सेवा तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने	०	०	०	०	०	०	०				
२२	नमुना प्रारम्भिक वालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	१०	१०	१०	१०	१०	१०	५०			५०	
२३	स्वास्थ्य, कृषि, महिलाविकास शाखासँग समन्वय गर्ने	५	०	०	०	०	०	०				
२४	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको पारिश्रमिक	३३	५६४३	५६४३	५६४३	५६४३	५६४३	२८२१५	२८२१५			
२५	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको थप कोटाको व्यवस्थापन	५	१३४६	१३४६	१३४६	१३४६	१३४६	६७३०			६७३०	
२६	स्थानीय तहबाट सहजकर्ताहरुको नपुग पारिश्रमीक व्यवस्थापन	३३	३२३९	३२३९	३२३९	३२३९	३२३९	१६१९५			१६१९५	

२७	वालविकास केन्द्रका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान वितरण	८५१	४२५	४५०	४८०	४८५	४९०	२३३०	२३३०	०	०	०
	जम्मा		१६७२७	१६९८३	१९१६८	१७४२३	१७७२३	८८०२४	५३१०९	२०००	२६४१५	६५००
	आधारभुत शिक्षा											
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	१	१००	०	०	०	०	१००			१००	
२	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	१	१००	०	०	०	०	१००			१००	
३	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन	५	०	०	०	०	०	०			०	
४	आधारभुत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	२७	०	५००	०	०	०	५००			५००	
५	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	२२	३३५०	३३५०	३३५०	३३५०	३३५०	१६७५०	१६७५०		०	
६	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	१	०	०	०	०	०	०			०	
७	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	२७	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०			७५०	
८	आधारभुत विद्यालयमा सूचना प्रविधिको विस्तार	२७	६०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१००००	१००००		०	

९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	२७	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
१०	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	२०	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००		०	
११	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	२३२१	१४९३	१५२०	१५३०	१५४०	१५६०	७६४३	७६४३		०	
१२	अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	२०	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
१३	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	२७	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	
१४	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००		०	
१५	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	८	८०	८०	८०	८०	८०	४००			४००	
१६	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	२७	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			१०००	
१७	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	५	२५	२५	२५	२५	२५	१२५			१२५	

१८	आधारभुत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन	८८	६७९६३	६७९६३	६७९६३	६७९६३	६७९६३	३३९८१५	३३९८१५		०	
१९	आधारभुत तहमा शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षकको तलब व्यवस्थापन	७	३२६५	३२६५	३२६५	३२६५	३२६५	१६३२५	१६३२५		०	
२०	एकमुष्ट अनुदान विद्याललय	३	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००	१५०००	१५०००		०	
२१	गाउँपालिका अनुदान शिक्षङ्क	२२	६०००	६०००	६०००	६०००	६०००	३००००			३००००	
२२	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	२५	३६२५	३६२५	३६२५	३६२५	३६२५	१८१२५	१८१२५		०	
	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक साझेदारी स्थानीय	२५	३१५०	३१५०	३१५०	३१५०	३१५०	१५७५०			१५७५०	
२३	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	२३२१	३८५	३९५	४१०	४१५	४२०	२०२५	२०२५		०	
२४	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	२२	९९०	९९०	९९०	९९०	९९०	४९५०	४९५०		०	
२५	दिवा खाजा व्यवस्थापन	१५९४	७१७३	७१८०	७१९०	७१९५	७१९५	३५९३३	३५९३३		०	

२६	दलित, छात्रा, सिमान्तकृत तथा अपाङ्ग विद्यार्थीको लागि छात्रवृत्ति	१०७५	१९५०	१९५०	१९५०	१९५०	१९५०	९७५०	९७५०		०	
२७	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	२२	३३०	३३०	३३०	३३०	३३०	१६५०	१६५०		०	
२८	बिद्यालयमा इन्टरनेट जडान	२२	२८६	२८६	२८६	२८६	२८६	१४३०	१४३०		०	
२९	सामाजिक परीक्षण	२२	२२०	२२०	२२०	२२०	२२०	११००	११००		०	
	जम्मा		११०६३५	१०५९७९	१०५५१४	१०५५३४	१०५५५९	५३३२२१	४८१४९६		५१७२५	
माध्यमिक शिक्षा												
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	१	१००	०	०	०	०	१००	०	०	१००	
२	बिद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको	१	१००	०	०	०	०	१००	०	०	१००	

	सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना											
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषायको सिकाइलाइ अन्तर सम्वन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	
४	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सनिश्चित गर्न आवश्यकतानुसार बसको व्यवस्था तथा खुला तथा दुर शिक्षा लगायतका बैकल्पिक प्रवन्ध गर्ने	2 माध्यमिक विद्यालय	०	०	२०००	२०००	२०००	६०००	०	०	०	६०००
५	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर,	५	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००	५००००	२००००	२००० ०	१००००	०

	खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)											
६	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा बिद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	२५०	०
७	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री व्यवस्थापन	५	६००	६००	६००	६००	६००	३०००	३०००	०	०	०
८	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	विद्यार्थी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	२७८	३८०	३९०	३९५	४००	४५०	२०१५	२०१५	०	०	०
१०	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति वितरण	८२	४८७	५००	६००	६५०	७००	२९३७	२९३७	०	०	०
११	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	२००	५०	१५०	०	१५०	१५०	५००	०	०	०	५००

१२	विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	५	५६०	६००	६५०	७००	७५०	३२६०	३२६०	०	०	०
१३	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	५	१७५	२००	२००	२००	२००	९७५	९७५	०	०	०
१४	प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	३११	१२४	१३०	१४०	१५०	१६०	७०४	७०४	०	०	०
१५	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था गर्ने	२	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५०	०	०	०
	इन्टरनेट जडान	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००	०	०	०
१६	सामाजिक परीक्षण	५	७५	७५	७५	७५	७५	३७५	३७५	०	०	०
१७	शिक्षक तलव भत्ता	१५	१४४६१	१४४६१	१४४६१	१४४६१	१४४६१	७२३०५	७२३०५	०	०	०
	शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षक तलव भत्ता	३	१७४९	२३३२	२९१५	३४९८	३५००	१३९९४	१३९९४	०	०	०
१८	विद्यालय कर्मचारी र लेखापाल तलव	१४	३७७०	३७७०	३७७०	३७७०	३७७०	१८८५०	१८८५०	०	०	०
१९	विद्यालय कर्मचारी र लेखापाल तलव स्थानीय साझेदारी	१४	१९६३	१९६३	१९६३	१९६३	१९६३	९८१५	०	०	९८१५	
	जम्मा	जम्मा	३४८५४	३५४३१	३८०२९	३८८७७	३९०३९	१८६२३०	१३८९६५	२००००	२०७६५	६५००
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ												

१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अनुदान	६	२०४०	२०४०	२०४०	२०४०	२०४०	१०२००	१०२००		०	
२	नयाँ सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना	२	६८०	६८०	६८०	६८०	६८०	३४००	०		३४००	
३	घरधुरी सर्बेक्षणको आधारमा निरक्षर व्यक्तिको तथ्यांक संकलन	१	१३०	०	०	०	०	१३०	१३०		०	
४	महिला तथा प्रौढहरुलाइ साक्षरता , निरन्तर शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	८	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०		१०००	
५	प्रौढहरुलाइ सिप विकास तालिम र आय आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन	८	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
६	परिचालकहरूको क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	८	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०		२५०	
७	वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन	०	०	०	०	०	०	०	०		०	
८	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकाहरूको नाम नामेशी विवरण सहितको प्रोफाइल विकास	१	५०	०	०	०	०	५०	०		५०	
	जम्मा	जम्मा	३२५०	३०७०	३०७०	३०७०	३०७०	१५५३०	१०३३०		५२००	

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन												
१	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखिकरण	३०	१५०	१००	१००	१००	१००	५५०	५५०		०	
	कक्षा १-३ मा सिकाइ सामग्री छपाइ	२७	२४४	०	०	०	०	२४४	२४४		०	
२	विद्यार्थीको आवधिक मूल्यांकन	१	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	२७	२२६५	२३४०	२३६०	२३८०	२४२०	११७६५	११७६५		०	
४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
६	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयन	१	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	०		१५००	

७	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००		०	
८	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण।	२७	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०		२५००	
९	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
१०	समावेशी तथा बहुभाषिक मूल्याङ्कन उपकरण विकास र प्रयोग	०	०	०	०	०	०	०	०		०	
११	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन।	२७	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०		०	
१२	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
१३	पाठ्यपुस्तक तथा सहायक शिक्षण सामग्रीको प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित	२७	०	०	०	०	०	०	०		०	

१४	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन	२७	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०		२५०	
१५	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना कार्यान्वयन	१	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०		२५०	
	जम्मा		४२०९	३९९०	४०१०	४०३०	४०७०	२०३०९	१३३०९		७०००	
	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास											
१	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
२	कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने ।	१०	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०		२५०	
३	सबै स्थायी शिक्षाकको स्वास्थ्य विमा अनिवार्य गर्ने ।	१०३	०	०	०	०	०	०	०		०	
४	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने ।	२७	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०		२५०	
५	शिक्षक पेसागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागि शिक्षकको इ संजाल बनाउने	२७	५०	०	५०	०	५०	१५०	१५०		०	

६	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागि विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	२	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
७	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागि कार्यक्रम सञ्चालनका गरेर शिक्षक पेसागत सहयोग विकास गर्ने	२७	२४५	२४५	२४५	२४५	२४५	१२२५	१२२५		०	
८	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाइ पेसागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक सञ्चालन गर्ने	३	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
९	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने	३	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०		१०००	
१०	शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	१	५०	०	५०	०	५०	१५०	०		१५०	
११	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार	१	०	०	०	०	०	०	०		०	

	सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार ल्याउने											
१२	कक्षा १ देखी ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्य सञ्चालनका लागितालिमको ब्यवस्था	१	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०		२५०	
१३	एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरूलाई पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचाको तालिमको ब्यवस्था	२७	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	७५०		०	
१४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	१	१००	०	१००	०	१००	३००	०		३००	
१५	एकीकृत पाठ्यक्रममा पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचासम्बन्धी पुर्नताजगी तालिमको ब्यवस्था	१	०	०	०	०	०	०	०		०	

१६	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	१	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००		०	
१७	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन	१	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	०		७५०	
१८	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने	१	०	०	०	०	०	०	०		०	
१९	सामुदायिक विद्यालय र मदरसा समेत प्र.अ. भत्ता व्यवस्थापन	१	०	०	०	०	०	०	०		०	
	जम्मा		१४९५	१२९५	१४९५	१२९५	१४९५	७०७५	२६२५	०	४४५०	
समता र समावेशीता												
१	शिक्षाको मूल प्रबाह बाहिर रहेका र नरहेका सवै बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	८	१३०	०	०	०	०	१३०	०		१३०	

२	अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०		२५००	
३	लक्षित बर्गको लागि छात्रबृत्ति वितरण	२७	१९५०	१९५०	१९५०	१९५०	१९५०	९७५०	९७५०		०	
४	सबै प्रकारका विभेदको अन्तकालागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	१	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
५	जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको ब्यबस्था	२७	०	०	०	०	०	०	०		०	
६	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जालको गठन र परिचालन	२७	०	०	०	०	०	०	०		०	
७	विद्यार्थीहरुको अपाङ्गताको पहिचान	२७	०	५०	०	५०	०	१००	०		१००	
८	स्रोत कक्षाको व्यवस्थापन	१	५००	०	१००	०	५००	११००	११००		०	
९	लैङ्गिक तथा समावेशी शिक्षा नीति निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने	१	०	०	०	०	०	०	०		०	
१०	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवश्यक सहायक सामग्री	१०	०	१००	०	०	१००	२००	०		२००	

	(Assistive Devices) उपलब्ध गराउने											
११	अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना (र्याम्प, रेलिङ, अपाङ्गमैत्री शौचालय) निर्माण गर्ने	५	०	१०००	०	०	१०००	२०००	२०००		०	
१२	छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन कार्यक्रमलाई लक्षित वर्ग (दलित, जनजाति, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत) मा केन्द्रित गर्ने	२७	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०		२५०	
१३	किशोरीमैत्री विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (महिनावारी व्यवस्थापन, सुरक्षित कक्षाकोठा)	११	१००	५०	५०	५०	५०	३००	०		३००	
१४	लैङ्गिक हिंसा तथा दुर्व्यवहार विरुद्ध सचेतना तथा उजुरी संयन्त्र स्थापना गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०	०		०	
१५	शिक्षक तथा कर्मचारीलाई GESI सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गर्ने	१	०	१००	०	०	१००	२००	०		०	२००

१६	बहुभाषिक तथा मातृभाषामा प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण व्यवस्था गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०	०		०	
१७	विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा महिलाहरू तथा सीमान्तकृत समुदायको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०	०		०	
१८	समावेशी पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास गर्ने (रूढीवादी धारणा न्यूनीकरण)	१	७००	०	०	०	०	७००	०		७००	
१९	विद्यालयमा Child Protection Mechanism स्थापना र कार्यान्वयन गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०	०		०	
२०	नियमित GESI अडिट तथा सामाजिक परीक्षण (Social Audit) सञ्चालन गर्ने	२७	४०५	४०५	४०५	४०५	४०५	२०२५	२०२५		०	
२१	विद्यालय बाहिर रहेका तथा जोखिममा रहेका बालबालिकाको पहिचान र पुनःभर्ना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	२७	१५०	०	०	०	०	०	०		०	

२३	स्थानीय तहमा GESI सम्पर्क व्यक्ति वा डेस्क स्थापना गरी समन्वय प्रणाली विकास गर्ने	१	०	०	०	०	०	०	०		०	
	जम्मा		४५८५	४३०५	३१५५	३१०५	४७५५	१९७५५	१४८७५	०	४६८०	२००
सूचना तथा सञ्चार प्रविधि												
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	५	६०००	६००	६००	६००	६००	८४००	८४००	०	०	०
२	प्रत्येकविद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	२७	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	२०००	०	०	०
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००	०	०	०
४	विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	IEMIS व्यवस्थापन तालिम	२७	७०	७०	७०	७०	७०	३५०	३५०	०	०	०
६	विद्यालमा इ हाजिरी ब्वस्थापन क्लाउड व्यवस्थापन सहित	२७	२००	२००	३००	३००	४००	१४००	१४००	०	०	०

७	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	५	०	०	०	०	०	०	०		०	
८	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन (लागत सहभागिताका अधारमा)	२७	६००	०	०	०	०	६००	६००			०
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतप्रयोगका लागितालिमको ब्यवस्था	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा		७३७०	१३७०	१४७०	१४७०	१५७०	१३२५०	१३२५०	०	०	
विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास								०				
१	विद्यालय भवन निर्माण तथा मर्मतमा भूकम्प प्रतिरोधी (Earthquake Resilient) मापदण्ड अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने	५	३३५०	६५००	३३५०	५०००	६५००	२४७००	१५०००	५०००	४७००	०
२	बाढी, पहिरो तथा डुबान जोखिम क्षेत्रको नक्साङ्कन	१	२००	०	०	०	०	२००	०	०	२००	०

	गरी जोखिम न्यूनीकरण योजना तयार गर्ने											
३	विद्यालय परिसरमा वर्षा पानी निकास (Drainage System) सुधार तथा व्यवस्थापन गर्ने	२०	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		०	५०००	०
४	वर्षा पानी सङ्कलन (Rainwater Harvesting) प्रणाली जडान गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	हरित विद्यालय अवधारणा अनुसार वृक्षारोपण तथा हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	सौर्य ऊर्जा (Solar Power) जडान गरी वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग विस्तार गर्ने	२७	२२०	५०	५०	५०	५०	४२०	०	०	४२०	०
७	जलवायु मैत्री तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने	४	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	२०००	२०००	१०००	०
८	सुरक्षित खानेपानी प्रणाली (Water	१०	१४०	२००	०	०	०	३४०	०	०	३४०	०

	Purification/Filter System) स्थापना गर्ने											
९	विद्यालय भवनमा ताप तथा चिसो न्यूनीकरण गर्ने प्रविधि (Insulation/Ventilation) अपनाउने	२७	५०	५००	१००	१००	१००	८५०	०	८५०	०	०
१०	विद्यालय विपद् व्यवस्थापन योजना (School Disaster Management Plan) निर्माण र नियमित अभ्यास (Mock Drill) गर्ने।	२७	०	०	१२०	०	०	१२०	१२०	०	०	०
११	अग्नि सुरक्षा उपकरण (Fire Extinguisher) जडान र प्रयोग सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने।	१	०	०	२००	०	०	२००			२००	०
१२	ठोस फोहोर व्यवस्थापन तथा पुनःप्रयोग (Waste Management & Recycling) प्रणाली लागू गर्ने।	२७	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	०	२५०
१३	जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण शिक्षा सम्बन्धी	२७	०	०	३०	२०	५०	१००	०	०	०	१००

	अतिरिक्त क्रियाकलाप (Eco-Club गठन) सञ्चालन गर्ने।										
१४	विद्यालय भवन तथा पूर्वाधारको नियमित प्राविधिक अनुगमन तथा मर्मत प्रणाली विकास गर्ने।	२७	०	१००	०	०	०	१००	०	०	०	१००
१५	स्थानीय तह, अभिभावक र समुदायसँग सहकार्य गरी जलवायु जोखिम न्यूनीकरण कोष स्थापना गर्ने।	२७	०	५०	५०	५०	५०	२००			२००	०
	जम्मा		६०१०	९४५०	५९५०	७२७०	८८००	३७४८०	१७१२०	७८५०	१२०६०	४५०
	आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा											
१	वि.व्य.स.पदाधिकारी शिक्षक तथा बिद्यार्थीको क्षमता विकास गर्ने	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००	२००		३००	०
२	विपद योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	२७	०	०	०	१००	०	१००	०	०	१००	०
३	जोखिम नक्सांकन गर्ने	२७	०	१००	०	०	०	०	०	०	०	०
४	विद्यालयमा आपतकालीन कोषको स्थापना गर्ने	२७	१००	१००	२००	२००	१००	७००	०	०	७००	०
५	प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्था गर्ने	२७	०	१००	०	१००	१००	३००	०	०	०	३००

६	विद्यालयमा सुचना प्रविधिको विस्तार गर्ने	२७	६००	६००	६००	६००	६००	३०००	३०००	०	०	०
७	वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षालाई निरन्तरता दिने क्षमता विकास गर्ने	२७	०	०	१००	१००	०	२००	०	०	२००	०
८	विद्यालयमा वृक्षारोपण सरसफाई तथा सुन्दरीकरण गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	निरन्तर तथा सुरक्षित सिकाईका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मीलित समिति गठन गरी परिचालन गर्ने	२७	०	१००	०	०	०	१००	०	०	०	१००
१०	शिक्षक तथा विद्यार्थीको लागि Simulation and Drill को अभ्यास गराउने	२७	२००	०	०	०	०	२००	०	०	२००	
	जम्मा		१०००	११००	१०००	१२००	९००	५१००	३२००	०	१५००	४००
अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र												
१	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने	२७	४३०	४३०	४३०	४३०	४३०	२१५०	२१५०	०	०	०
२	शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०				

३	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	१	०	१००	०	०	०	१००	५०	०	५०	०
४	योग्यता, क्षमता र वरिष्ठताको आधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यस्थापन विनियम तयारी गर्ने	१	०	०	०	०	०	०				
६	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०				
७	अभिभावक भेला गर्ने	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	०
८	विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	२७	४०५	४०५	४०५	४०५	४०५	२०२५	२०२५			
९	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	१	०	५०	०	०	०	५०			५०	
१०	विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक गर्ने	२७	०	१००	०	०	०	१००			१००	
११	प्रधानाध्यापक र कर्मचारीलाइ प्रोत्साहन उपलव्ध गराउने	५	२५	२५	२५	२५	२५	१२५			१२५	
१२	शिक्षा योजनाको निर्माण, प्रवोधिकरण र परिमार्जन	१	०	०	०	०	०	०				

१३	शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समितिले वित्तिय पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम, अभिभावक तथा अन्य सङ्घसंसथा सँग समन्वय र साझेदारी गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०				
१४	विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण	२७	०	५०	०	०	०	५०			५०	
१५	बिद्यार्थी तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०				
१६	सामाजिक लेखापरिक्षण र प्रतिवेदनलाइ सार्वजनिक गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०				
१७	विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने	२७	०	५०	०	०	०	५०			५०	
१८	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	२७	०	५०	०	०	०	५०			५०	

१९	विद्यालयको कार्यसम्पादन मुल्याङकन गर्ने	२७	०	०	०	०	०	०				
२०	प्रधानाध्यापक लाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	२७	०	०	०	०	०	०				
२१	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	२७	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
२२	प्रधानाध्यापकलाई प्रोत्सहन भत्ता	२७	०	०	०	०	०	०				
२४	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीको क्षमता विकास	२७	१००	१००	१००	२००	३०	५३०			५३०	
२५	शिक्षा शाखाका कर्मचारीको क्षमत विकास	२	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
२६	वार्षिक कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा	१	०	०	०	०	०	०				
	जम्मा		११६०	१५६०	११६०	१२६०	१०९०	६२३०	४२२५	०	२००५	०
शिक्षा योजना कार्यान्वयन प्रवन्ध												
१	शिक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट संस्थागत संरचना तथा जिम्मेवारी निर्धारण	२७	०	०	०	०	०	०				

२	वार्षिक कार्ययोजना (AIP) तथा बजेटसँग शिक्षा योजना आवद्धीकरण	२७	०	१००	१००	०	०	२००			२००	
३	कार्यान्वयन मार्गदर्शन (Guidelines) तयार गरी सबै सरोकारवालालाई अभिमुखीकरण	२७	०	१००	०	०	०	१००			१००	
४	आवश्यक मानव स्रोत, प्राविधिक सहयोग तथा साधन–स्रोत व्यवस्थापन	२७	०	५००	५००	५००	५००	२०००			२०००	
५	अन्तर–निकाय समन्वय तथा साझेदारी संयन्त्र सुदृढीकरण	२७	०	०	०	०	०	०				
६	नियमित अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा प्रगति प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना	२७	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
७	सूचकमा आधारित प्रगति मापन तथा तथ्य व्यवस्थापन (EMIS) सुदृढीकरण	२७	०	०	०	०	०	०				
८	पारदर्शिता, सामाजिक लेखापरीक्षण तथा	२७	०	०	०	०	१००	१००			१००	

	सार्वजनिक सुनुवाइ सञ्चालन											
९	जोखिम व्यवस्थापन तथा समस्या समाधान संयन्त्र विकास	२७	०	०	०	०	०	०				
१०	आवधिक समीक्षा, सिकाइ आदान–प्रदान तथा आवश्यक परिमार्जन व्यवस्था	२७	३०	०	३०	०	४०	१००			१००	
	जम्मा		१३०	८००	७३०	६००	७४०	३०००	०	०	३०००	०
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन												
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन (M&E) ढाँचा र सूचकहरू विकास	२७	०	०	०	०	०	०				
२	वार्षिक तथा त्रैमासिक प्रगति समीक्षा बैठक सञ्चालन र प्रतिवेदन पेश	२७	५०	१००	५०	५०	१००	३५०			३५०	
३	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	२७	०	०	०	०	०	०				
४	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	२७	५०	०	५०	०	५०	१५०			१५०	
५	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	२७	०	०	०	०	०	०				

६	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	२७	०	०	०	०	०	०				
७	सामाजिक लेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ आयोजना	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
८	अध्ययन तथा अनुसन्धान	२७	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
९	विद्यालयस्तरीय नियमित अनुगमन तथा कक्षा अवलोकन	२७	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०			१२५०	
१०	सिकाइ उपलब्धि परीक्षण र नतिजा विश्लेषण	२७	३०	४०	४०	५०	५०	२१०			२१०	
११	EMIS व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण	२७	०	०	०	०	०	०				
१२	मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन अध्ययन।	२७	०	०	०	०	०	०				
१३	अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा सुधारात्मक कार्ययोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	२७	क्र	०	०	०	१००	१००			१००	
	जम्मा		६९०	२०४०	१९००	१६००	२०८०	८३१०	०	०	८३१०	०
	संस्थागत क्षमता विकास	२०	२०	२०	२०	२०	१००			१००		
जम्मा			१९२१३५	१८७३७३	१८६६५१	१८६७३४	१९०८९१	९४३५१४	७५२५०४	२९८५०	१४७११०	१४०५०